

II RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 229 (12).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 14. mail 1925. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.

Walitsuse loosis: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutööminister **A. Kerem**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **K. Wirma**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, haridusminister **H. B. Rahamägi**.

P ä e w a k o r d:

1. Koosseisu komisjoni esitis II Riigikogu walimistel esinenud töörahwa ühise wäerinna nimekirjade makswuse-taks tunnustamise kohta.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete **M. Laarman'i** ja **P. Järwe** küsimise peale ehituslaenu asjas põllupidajatele.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine rkl. **O. Gustawson'i** küsimise peale **Lauka-lsabella** asunikkudele kuuluwate karja-maatükkide üleandmise kohta.

4. Läbirääkimised Wabariigi Walit-suse wastamise puhul Riigikogu liigete **O. Gustawson'i**, **L. Johanson'i** ja **A. Jõe-äär'i** arupärimise peale siseministri kä-sukirja nr. 14 („Riigi Teataja“ nr. 59/60 — 1925. a.) asjas.

5. Rkl. **L. Johanson'i** küsimine raha-ministrile tolliaitadest sinelite ja teiste kanderiiete kehwmate kodanikkude kat-teks mittewäljaandmise asjas.

6. Rkl. **O. Gustawson'i** küsimine põl-lutöoministrile **Abja-Paluoja** alewiku tu-ruplatsi üleandmise kohta Halliste majan-dusühisusele.

7. 30 Riigikogu liikme arupärimine põllutöoministrile endiste mõisatööliste maaga warustamise kohta.

8. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölis-partei Riigikogu rühmade arupärimise ettepanek Wabariigi Walitsusele nisute-rade ja nisujahu tollide tõstmise asjas.

9. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispar-tei Riigikogu rühmade arupärimise ette-panek rahaministrile **Harju** panga maksu-jouetuks jäämise asjas.

10. Eesti wabariigi Tartu ülikooli sea-dus — III lugemisel.

11. Hoolekandeseadus — II lugemisel.

12. Keskwee-komisjoni koosseisu täiendamisseadus — üldkomisjoni ette-panek.

13. Weeühisuste seadus — maakom-misjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõ-nisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piis-kaar**.

Koosolek algab kell 5.30 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõ-täiendamine. nisson:** Awan Riigi-kogu koosoleku. Riigi-kogu liigetele kättesaadetud päewakorra kohta teeb rkl. **Martinson** täiendawa et-tepaneku, päewakorra I. punktiks wõtta komisjonide täiendawad walimised. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa ena-musega on ettepanek wastu wõetud.

Seega on päewakord esitatud kujul ühes wastuwõetud täiendusega kinni-tatud.

Enne päewakorraale asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretäär **J. komisjonidesse Piiskar:** Riigikogu antud seaduseel-nõude kohta. juhatause poolt on an-tud — metsaaluste maade teede tegemise

kohustuste seadus — omawalitsuse kom-misjoni ja tolli-põhitariifide osalise muut-mise seadus — rahaasjanduse komis-joni.

3. Komisjonide Juhataja **J. Tõ-täiendawad nisson:** Rkl. **Martinson'i** poolt on põl-lumeestekogude Riigi-

kogu rühma nimel ettepanek, omawalit-suse komisjoni walida rkl. **Pärin'i** ase-mele rkl. **K. Tamm**. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on rkl. **K. Tamm** omawalitsuse komis-joni liikmeks walitud.

4. Koosseisu komisjoni esitis II Riigikogu walimistel esinenud tööraha ühise wäerinna nimekirjade maksusetuks tunnustamise kohta.

Koosseisu komisjoni aruandja **T. Kalbus**: „Riigi Teatajas“ nr. 29/30 — 1925. aastast on awaldatud riigikorra kaitse seadus, missuguse seaduse alusel esitas Riigikogu juhatuse koosseisu komisjonile küsimuse arutamiseks, kas nimelt Riigikogu walimistel esinenud tööraha ühise wäerinna nimekirjad ei tuleks sulguda selle seaduse põhjal. Koosseisu komisjon arutas selle küsimuse läbi ja leidis: see seadus näeb ette, et need rühmitused ja organisatsioonid, kes on sihiks wõtnud makswa riigikorra kukutamise ja teiseks, kui need ühised wõi organisatsioonid seaduses ettenähtud korras sulutakse, siis sarnane Riigikogu rühm wõi Riigikogu walimisel esinenud nimekiri tuleb sulguda nende kandidaatide suhtes, kes weel Riigikogusse astunud ei ole. Sõjaringkonna kohtu otsusega, mis 10.—27. nowembrini 1924. aastal wälja kuulutati, on tunnustatud tööraha ühine wäerind, millesse kuulusid Eestimaa töölisühingute üldliit ja temasse kuuluvad organisatsioonid, üleriiklik maatöölise liit ja temasse kuuluvad organisatsioonid, spordiselts „Spartakus“, tööraha partei ühes osakondadega, tööraha ühise wäerinna rühm jne. sarnaseks organisatsiooniks, mis on omaks wõtnud sihid, mis ette nähtud § 37¹ punkt 1 all. Edasi on kõik eelpooltähendatud üleriiklikud organisatsioonid Tallinna-Haapsalu rahukogu otsusega 7. maist 1925. aastast sulatud. Nii on siis tundemärgid olemas, mis ette nähtud nimetatud seaduse § 37², mille tagajärjel sarnased nimekirjad sulguda tulewad.

Edasi leidis koosseisu komisjon, et nimetatud nimekirjad tulewad sulguda ka selle sama § 37² teise lõike põhjal, mis ette näeb, et kui wastutusele on wõetud u. n. s. § 102 põhjal ja Riigikogu loal wangistatud üle 50% teatud organisatsiooni kuuluwatest Riigikogu liigetest ühe nimekirja järele, siis tulewad need nimekirjad sulguda. Tööraha ühise wäerinna nimekirja järele on u. n. s. § 102 põhjal wastutusele wõetud ja Riigikogu loal wangistatud 420%; see tähendab 42 isikut on wälja antud, kuna aga Riigikokku olid walitud 10 isikut, nii et mitu korda rohkem on wälja antud, kui seadus seda ette

näeb. Sellepärast arwab koosseisu komisjon, et tuleb II Riigikogu walimistel esinenud Harju-, Lääne-, Järwa-, Pärnu-, Wiljandi-, Tartu-, Saare- ja Wõru-Walga-Petserimaa tööraha ühise wäerinna nimekirjad maksusetuks tunnustada nende kandidaatide suhtes, kes käesolewa otsuse wastuwõtmise päewani Riigikogusse weel ei ole astunud. Selle ettepaneku esitan koosseisu komisjoni nimel Riigikogule.

E. Jonas (is.): Koosseisu komisjoni esitis on rajatud kaitseseisukorra seadusele. Omal ajal, kui see seadus Riigikogus arutamisel oli, oli meie rühma esitajatel juhus näidata, et sarnase seaduse wastuwõtmine on wastolus põhi-seadusega. Meie oleme ka praegu sel arwamisel ja ei saa olla nende operatsioonide poolt, mis selle seaduse alusel hiljem ette wõetakse. Meie hääletame koosseisu komisjoni esitise wastu.

O. Gustawson (is.): Ma tahaksin härra aruandjale asetada ühe küsimise ja nimelt järgmise: Kas on koosseisu komisjon üldse kaalunud tühistamisele tulewatesse nimekirjadesse kuuluwate kandidaatide süüd iga nimekirja kohta eriti, wõi ei ole ta seda mitte teinud? Teatawasti juhtisime meie riigikorra kaitseseaduse arutamise puhul Riigikogus oma rühma poolt sellele tähelepanu, et ühe rühmituse süü pärast ei saa wõtta wastutusele ega trahwida teist rühmitust. Kohtupraksise ja õigusteaduse teooria järgi on iseendast mõistetaw see, et ühe isiku süü kindlakstegemine ei tarwitse teise süüd iseendast mõistetawalt tõestada. Riigikorra kaitse seaduses on aga oma otsekohesuses otse klassiline põhimõte üles seatud: kui 50% teatud rühmitusest on süüdi, siis ei tarwitse ülejäänud 50%-di suhtes üldse enam süüküsimust kaaluda, waid wiimaste süü loetakse tõestatuks esimese 50%-di süü selgestegemisega. Isegi seda ei ole tähendatud seaduses nõutud, et 50% koosseisust oleks kohtu poolt süüdi mõistetud, waid juba see, kui nad wõetud kohtulikule wastutusele, annab riigikorra kaitseseaduse põhjal wõimaluse teist 50% Riigikogust tagandada. Aga ütleme, et kohus teeb wastutusele wõetute suhtes õigeksmõistmise otsuse, missuguseid konsekwentse siis siit tõmata? Ma saaksin weel wähegi aru, kui oleks üles seatud nõue — 50% olgu kohtu poolt süüdi mõistetud. Siin aga loetakse

küllaldaseks juba see, kui 50%-ti on wõetud kohtulikule wastutusele, küllaldaseks selleks, et kõigi, Riigikokku veel mitte astunud kandidaatide süüdi tõestatuks lugeda. Kui seesugust analoogiat laiendada kohtupidamise suhtes, siis teeks see kohtupidamise meil küll väga lihtsaks ja odavaks, aga mis Lääne-Euroopa sarnase kohtupidamise korra kohta ütleks, see on sootuks teine küsimus.

Härra siseminister Einbund andis omal ajal lubaduse — tema tahtwat nimekirjade tühistamisel iga rühmituse suhtes kaaluda eriti, kas see rühmitus indiividuaalselt on süüdi wõi mitte. Meie julgesime juba siis selle töötuse ehtsuse juures kahelda. Hilisemad tõsiasiad on näidanud, et meie kahtlus põhjendatud oli. Peale muude on härra siseminister näiteks Abja wallanõukogus sulgunud ühe nõndanimeetatud Lossmann'i rühmituse. See on härra, kes kõike muud on kui kommunist. Tema on oma nimekirja pikale nimetusele nagu kaubapeale, klambrites veel ligi lisanud „tööraha ühine väerind“. Härra Einbund on neist kolmest sõnast kinni haaranud ja sellegi nimekirja kaela murdnud. Härrad põllumehed leiawad muidugi, et see on loomulik ja kõigiti korrast. Aga kohus on selles küsimuses wahepeal asunud teisele seisukohale ning on tähendatud rühmituse likwideerimise otsuse tühistanud.

Ma tõin selle näite waid selleks, et näidata, missugusele libedale teele wõidakse minna siis, kui hakatakse umbropsu otsustama nimekirjade tühistamisi. Sellepärast aetasin ma koosseisu komisjoni aruandjale küsimise, kas on koosseisu komisjon kaalunud iga tühistada tahetawa nimekirja küsimust eriti, wõi on ta oma otsuse teinud üldiselt kõigi kohta korraga. See wiimane tee oleks küll väga lihtne, väga odw ja väga praktiline tee, aga et see õigusteaduse põhinõuetega sobiks, seda ei julge wist isegi mitte härrad põllumehed tõendama tulla.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **T. Kalbus**: Seda küsimust, mida härra Gustawson siin puudutas, oleks pidanud wast siis üles wõtma, kui riigikorra kaitseseadus arutamisel oli. See seadus on Riigikogu poolt maksma pandud ja maksab praegu, ning Riigikogu peab oma seadusi ka täitma. See seadus näeb ette wastutusele wõ-

mist u. n. s. § 102 ine. järgi aga mitte süüdimõistmist. Sellepärast pole mõõduandew mitte süüdimõistmine ega see otsus, mis kohus on teinud ja mis on jõusse astunud, waid see seadus kõneleb ainult sellest, et kui vähemalt pooled nimekirjade järele on kohtulikule wastutusele wõetud u. n. s. § 102 põhjal, siis tulewad nimekirjad sulguda. (A. Jõeäär, sd.: Jumalik redaktsioon!) Niisugune on see seadus ja seda seadust peab ka täitma. Peale selle tõin mina veel ette, et need 42 Riigikogu liiget on süüdi mõistetud ja kohtuotsus on jõusse astunud, ning nad on ka Riigikogu loal wangiastatud. See on rohkem kui 50 %-ti, sest nagu teada, on ühise wäerinna Riigikogu rühma liigete arw 10, missugusest arwust pool on 5 isikut. Siin aga on 42 isikut süüdi mõistetud. Härra Gustawson'i rahuldamiseks wõin veel öelda, et näiteks 28. weebruaril 1924. a. on Riigikogu poolt wälja antud ühekorraga 5 Riigikogu liiget, see tähendab 50 %-ti ühel Riigikogu koosolekul. Edasi on 16. mail 1924. a. jälle 5 Riigikogu liiget Riigikogu otsuse põhjal ühekorraga wälja antud, mis jällegi 50 %-ti koosseisust on. Sellepärast on siis juba kaks korda nii juhtunud, et Riigikogu poolt on korraga wälja antud 50 %-ti sellest koosseisust. Üldse on wälja antud 420 %-ti. Edasi tähendaksin ma veel teise küsimuse kohta — kas koosseisu komisjon on üksikult iga nimekirja kohta arutanud seda küsimust? Pean tähendama, et koosseisu komisjon on seda arutanud ja iga nimekirja järele on rohkem, kui 50% wastutusele wõetud, rääkimata kandidaatidest, kes veel Riigikogusse astunud pole, ja teiseks lisan veel juurde, et kõik need nimekirjad on Riigikogu walimistel ühinenud. Sellepärast arwan mina, et koosseisu komisjoni ettepanek, mis siin on tehtud, põhjeneb täiesti maksma seaduse ja faktiliste asjaolude peale ja sellepärast tema ka täiesti põhjendatud on.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Faktilise märkusena tahtsin kõigepealt tähendada, et aruandja nähtawasti eksib, kui ta tõendab, nagu wõiks Riigikogu koosseisust 420% wälja heita.

Juhataja **J. Tõnisson**: See ei ole mitte faktiline märkus.

O. Gustawson (is.): Teiseks tahtsin tähendada, et aruandja eksis, tõendades, nagu näeks riigikorra kaitse seadus ette, et 10%-list määra kohtulikule wastutusele wõtmise suhtes eeldusena kandidaatide nimekirjade tühistamiseks. § 37² teine lõige näeb ette, et vähemalt 50% peab olema wõetud kohtulikule wastutusele.

Juhataja **J. Tõnisson**: Fakti- seks märkuseks on sõna aruandjal.

Aruandja **T. Kalbus**: Faktilise märkusena õiendaksin ka mina, et mina ei öelnud mitte 420%, waid 42 Riigikogu liiget on wälja antud. Ka ei ole mina rääkinud 10 protsendist, waid 10 Riigikogu liikmest. Ja kui 10 Riigikogu liikme pealt 42 Riigikogu liiget wälja antud, teeb see 10-liikmelise koosseisu juures 420% wälja.

Juhataja **J. Tõnisson**: Koosseisu komisjoni poolt on järgmine esitis ette pandud:

Riigikogu otsustab: II Riigikogu walimistel esinenud Harju-, Lääne-, Järwa-, Pärnu-, Wiljandi-, Tartu-, Saare- ja Wõru-Walga-Petserimaa töörahwa ühise wäerinna nimekirjad maksuwuse- taks tunnustada nende kandidaatide suhtes, kes käesolewa otsuse wastuwõtmise päewani Riigikogusse weel ei ole astunud.

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on koosseisu komisjoni esitis wastu wõetud.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine M. Laarman'i ja P. Järwe küsimise peale ehituslaenu asjas põllupidajatele.

Rahaminister **L. Sepp**: Austatud Riigikogu liikmed! Wastaw seaduseelnõu laenuandmiste kohta põllumajandus- likkude elukorterite ehitamiseks on raha- ministeeriumis walmis. Kuid temale ei ole esialgu käiku antud, kuna päewakorrale kerkis teine kiire kawatus, nimelt maapanga põhikiri Riigikogule esitada. Mina loodan, et nende päewade sees maapanga põhikiri Riigikogule esitatakse ja nagu ma rahaasjanduse komisjonis rääkisin, oleks meil huwi seda otsekohe kiiresti arutamisele wõtta. Hea taht- mise juures wõiks maapanga põhikirja wastu wõtta ja maapank wõiks suwel te- gutsema hakata. Maapanga tegutsemi-

seks on loomulikult tarwis suurem summa — minul on ette nähtud 100.000.000 marka — põhikapitaaliks sisse maksta. Lisaeelarwega seda sum- mat saada oleks raske, sest tuuallikaid meil selleks ei ole. Küll on aga wäljaand- mata põllumajanduslikku krediiti 320 miljonit, ja mina kawatsen ühe osa sellest põl- lumajanduslikust krediidist, mis nii-kui- nii põllumajanduslikuks otstarbeks on määratud, maapanga põhikapitaaliks määrata, missugune pank loomulikult põllumajanduslikke laene hakkab muret- sema. Nende summade seas kawatsesin mina sinna anda ka kõneallose 25 mil- jonit marka. Kui selgub, et maapanga põ- hikirjaga takistusi tuleb, siis peaksin ma oma praeguse seisukoha rewideerimisele wõtma.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Gustawson'i küsimise peale Lauka-Isabella asunikkudele kuu- luwate karjamaa- tükkide üleand- mise kohta.

Põllutöömi- nister **A. Kerem**: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa küsimise puhul on mul järgmist sele- tada. Et planeeri- mise töid wõimali- kult rohkem saaks aasta jooksul läbi wiia, jääwad wäga sagedasti osa läbi- wiidud tööde juures piirimärkide wälja- panemised wiimase aja peale, tähendab järgmise aasta maikuu peale. Ka Lauka- Isabellas on sarnase asiaga tegemist. Ap- rilli lõpul wõi mai algul on maamõõtja Hiiumaale wälja sõitnud, et seal tööd lõ- pulikult läbi wiia, tähendab — piirimär- gid wälja panna. Praegu on mul teada, et umbes 3 päewa tagasi piirimärgid wälja on pandud ja maamõõtja poolt kar- jamaatükid ajutiselt maasaajatele kätte näidatud. Wormilikud lepingud ja üle- andmised järgnewad lähemal ajal.

7. Läbirääkimised Wabariigi Walit- suse wastamise puhul O. Gustaw- son'i, L. Johanson'i ja A. Jõeäär'i aru- pärimise peale si- siseministri käsu- kirja nr. 14 („Riigi Teataja“ nr. 59/60 — 1925. a.) asjas.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui läinud neljapäewal härra siseminister käesolewa aru- pärimise peale wastas, siis ootasid wististi kõik need kodanikud, kes sarnast õigus- liku korra rikkumist ei poolda, et härra siseministri poolt ette tuuakse need riik-

likud kaalumised ja põhjendused, mispärast sarnane samm on astunud, ja mispärast on jällegi järjekorraliselt makswat põhiseadust rikutud. Kuid siseminister ei pidanud üldse tarwilikuks mingisugust põhjendust ette tuua, waid tähendas ainult selle peale, et see samm oli tarwilik julgeoleku ja rahuliku meeoleu kindlustamiseks. Sarnaseid kuritegusid olewat korduvalt ette tulnud. Samuti tähendas härra siseminister, et ta makswaid seadusi muutnud ei ole, küll aga erakorralise aja sunnil mõne põhiseaduse paragrahwi waikiwasse seisukorda pannud. Ühe sõnaga, härra siseminister ütles ainult, et — minul, kui siseministril, on wõim käes, minul oli wõimalik seda tarwitada, ja — see on kõik. Tähendab härra siseministril ei olnud põhjendusi ette tuua, waid terve see akt on õieti sarnane, mida wõime nimetada Grenzstein'i sõnadega: „Wõimu särelemiseks“. Wõimu on tarwitatud seal, kus seda tarwitada ei oleks pruukinud, wõimu on tarwitatud nii-öelda spordi pärast. Seda wõib järeldada härra siseministri seletusest. Kuid kas oli otstarbekohane ja — kui hakkasime omalt poolt põhjendusi otsima, — kas oli tarwilik siin oma wõimuga esile tungima hakata?

Härra siseminister ütleb, et sarnaseid süütegusid on korduvalt olnud, kuid härra siseminister ei näidanud, ja ma arwan, ei saa ka näidata ühtegi sarnast süütegu, mis nende pragrahwide alla käiks, ja mis senni karistatud on. Tõsi, Eesti ajakirjandusel on olnud terve rida süüdistusi kohtus arutada, kuid need on olnud isiklikud asjad, ja on olnud ka wäiksed süüteod. Pole tulnud weel walitsuswõimul wälja astuda ajakirjanduse wastu, wälja arwatud kommunistlikud lehed, ja wälja arwatud see leht, mis oli eelkäijaks sellele, kelle peatoimetajaks oli härra siseminister, ja kelle peatoimetajaks ta õnnelikul juhtumisel jälle wõib saada. See oli „Maaliit“. See tuli sulguda kõige raskemal ajal, kui iseseiswuse wõitlus käimas oli, tuli sellepärast sulguda, et ta mitte riigihuwides ei talitanud. Rohkem sarnaseid juhtumisi Eesti iseseiswuse ajal meie wabariigi ajakirjanduse ajaloos ei ole olnud. Ja ei ole ka kohtutes teada süüdistusi ajakirjanduse wastu nende paragrahwide põhjal. On küll kohtuasju, kuid need pole poliitilised, waid isiklikud ja tihti wäiklased asjad, ja suurem osa neist asjadest on lõppenud

meie ajakirjanduse wõiduga. Ja alati ei tähenda weel see, kui wormilistel põhjustel ka õigus antakse kaebajale, et sellega asi sisult tarwitseks teise pöörde wõtta. Härra siseminister, kes nagu ma tähendasin, on ise tulnud ühe meie ajalehe toimetaja kohalt, ühe ajalehe juurest, kes ei ole tihti walinud sõnu oma arwamiste wäljaütlemisteks riiklikkudes küsimustes, on siiski tarwilikuks pidanud ennast maksma panna ka teiste ajalehtede kohta ja hakata kohtumõistjaks teiste ajalehtede üle. Kui ajakirjanik tahab soliid olla, siis minu arwates ei oleks seda tohtinud teha. (J. Hünerson, põl.: Kes siis soliid ei ole?) See ei ole mitte hea ja ka mitte soliid samm, kui üks ajakirjanik, ühe teatud ajalehe toimetaja oma wõimu tarwitama hakkab kohtumõistmiseks teiste ajalehtede üle. (J. Hünerson, põl.: Siseminister on talitanud, mitte ajalehe toimetaja.) Ma tahtsin öelda — endine ajalehe peatoimetaja. Siseministril ei olnud selleks mingit põhjust, Eesti ajakirjandus on kõigi oma wigade peale waatamata siiski olnud ka Eesti riigis kultuuriliseks teguriks ja on osa wõtnud ka riigi ülesehitamise tööst. Ajakirjandusel Eestis, kuigi meie ajakirjandus ei ole weel tarwilikult wälja arenenud, on siiski küllalt suur mõju. Ta ulatab igasse külla, ja kujutage ette, kui nüüd härra siseministri retsepti järele käies meie ajakirjandus sulutakse. Kas selle läbi meie küla, meie maa, meie riik wõidakse? Mina arwan, et selle läbi meie riik ainult kaotaks. Eesti ajakirjandus on olnud õieti senni riigi ajakirjandus, ta on olnud täiesti riigitruu, tõsine opositsiooni ajakirjandus on õieti puudunud, wälja arwatud üksikud momendid meie ajakirjanduse ajaloos. Opositsioon mis on ilmsiks tulnud mõne ajalehe poolt, mida on tulnud erakorralise wõimuga sulguda, näiteks kommunistlikud lehed ja „Maaliit“, pole mitte tõsine olnud. Ja wõib olla on see isegi üheks meie ajakirjanduse miinuseks, et tema kõiki neid riiklikke küsimusi, mis ka teiselt seisukohalt walgustamist nõuawad, ei ole arutanud, waid alati on püüdnud täiesti seda poliitikat pooldada, mida walitsus on ajanud. Ja wõib olla selle tagajärjeks tuleb panna osalt ka see, et meie oleme ajajärku sattumas, kus üks kurb sündmus teisele järgneb, kus on meil terve rida pankrotte, kus on rahanduse ja majanduse alal raske seisukord, kus on

tööstus allamäge minemas. Kui meie ajakirjandus oleks vähem pooldanud walitsuse ja walitsewa kihi seisukohte, oleks rohkem püüdnud erapooletult küsimusi walgustada, rohkem oleks püüdnud ise asjasse tungida, siis wõib olla meie riiklik elu selle läbi oleks wõitnud. Kuid meie ajakirjandus on rohkem walitsust toetanud, kui see Eesti riigile kasulik on olnud. Ta on awaldanud küsimuste kohta, kus on tarwis ise seisukoht wõtta, tihti ainult walitsuse informatsiooni, ja walitsus on andnud senni oma informatsiooni ja see on toodud ära tähtsate küsimuste kohta, kus oleks toimetusel oma seisukoht pidanud olema. Ma tahan siit järeldada, et ei ole põhjust sarnase ajakirjanduse wastu niisuguseid abinõusid tarwitama hakata ja alati, kui on walitsus ühes wõi teises asjas ajakirjandust informeerinud, ajalehtede toimetajaid oma juurde kutsunud, siis emb-kumb, kas on selle küsimuse kohta awaldatud walitsuse seisukoht, wõi on waigitud. Waadake, niisugune on meie ajakirjandus, ta ei ole weel täiesti iseseiswalt tegutsenud, waid on walitsuse mõju all olnud. Ja sarnastel tingimustel tullakse seda üleliiga heatahtlikku ajakirjandust weelgi teatud surwe ja erakorralise surwe alla painutama, surwe alla, mille teostajaks wõi mille põhjal kohtumõistjaks ajalehtede üle pannakse üks isik, erakorraline wõim, kes ise on olnud warem ühe teatud lehe toimetaja. Siin on tegemist sammuga, mida kuidagi ei saa õigustada ja mille wastu, mina arwan, iga kodanik, kes wähegi õigluse- ja õigusetundest ennast juhtida laseb, kategooriliselt waidlema peab. Kuid teisest küljest ei tarwitse sugugi arwata, et erakorralise wõimu käsitlemine igal juhtumisel tarwilikke tagajärgi annab. Ja ma usun, et ka käesolewal juhtumisel ta tagajärgi ei anna. Ajalehti, kui nad tõsised ajalehed tahawad olla ja kui nad tahawad rahwa ja riigi hea käekäigu teenistuses olla, ei saa hoida iganevad ja erakordsetes oludes kolikambri wäljatoodud kindralkuberneri wõimu all, mis nii sisuliselt kui ka riigikorrale ei wasta ja sellele täiesti wõõras, vähemalt ühes osas. Kui härra siseminister arwab, et ta määrus on tarwilik ajalehtede waoshoidmiseks, siis mõõdab ta küll liig isikliku mõõdupuuga, ja ma arwan, et siin see mitte tagajärgi ei anna. Ei saa ka seda mitte otstarbekohaseks tunnis-

tada, kui wäärnähtusi, mis ajakirjanduse läbi walgustamist leiawad ja mis selle läbi awalikkuse ette toomist nõuawad, katsutakse sellega warjata, et ajakirjandusele suukorw pähe pannakse. Sarnaseid katseid on ju mujal tehtud ja ma usun, et härra siseminister wäga hästi teab, et need ka mujal pole soowitawaid tagajärgi andnud. Kui riiklikud huwid on kallid, siis arwan, et tuleks ajakirjandusele täielik wabadus — iseseiswus jätta. Kuid teisest küljest ei saa ju üleauseks seda pidada, kui ajakirjandusele tarwilikku informatsiooni antakse ja neis küsimustes, kus walitsuse andmed tarwilikud küsimustes, mis wõib olla, muidu oleksid riigile mittesoowitawas walguses kujutatud. Neis küsimustes on informatsioon tarwilik. Kuid paljudes küsimustes, kus walitsuse informatsioon tarwilik ajakirjandusele, awalikule arwamisele, kodanikkudele, seal ei ole walitsus mitte otsinud tarwilikku kokkusaamise punkti ajakirjandusega. Ma pean ütleva, mujal olakse wastutulelikum ajakirjandusele, kui meil Eestis. See informatsioon, mida ajakirjandusele Eestis antakse, on ühekiilgne. Kuid meil on terve rida küsimusi, kus rohkem informatsiooni tarwis, kui seda senni antud. Wõib ainult ühte soowitada siseministrile ja walitsusele, et suurema usaldusega wastu tuldaks ajakirjandusele, awalikule arwamisele ja et rohkem püütaks kooskõlas töötada rahwa tahtmisega ja awaliku arwamisega, mis ilmutab end ajakirjanduses. See annab minu arwates rohkem tagajärgi kui igaugune dragooniline surweabinõu. Ajakirjanduse üks ülesanne on õigusliku korra kaitse, ja kui wäärnähtused ette tulewad, siis peab ajakirjandus see olema, kes nende wäärnähtuste peale tähepanu juhib. Wäärnähtusi ei suudeta mitte warjata surweabinõudega, ja see warjamine oleks seda halwem. Põhiseaduse järele peab õigusemõistmine Eestis olema rippumatu, ilma wälise mõjuta töötawate kohtute käes. Kuid just awaliku arwamise suhtes kõigepealt püüab härra siseminister oma waieldawa wõimu abil selles osas õiguslikku korda rikkuda. Kui ajakirjandus asetatakse ebaõiguslikku seisukorda, siis on see üheks suureks tunnistuseks igalpool, et õiguslik kord sarnastel tingimustel saab täiesti küsitawaks. Ja see on halb tunnistus mitte ainult selle wõimu käsitajale, waid ka terwes Eesti riigis walitsewale korrale ja

wõimule. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes, peab Riigikogu siin oma sõna ütleva. Ja et seda wõimaldada, selleks esitan mina järgmise ülemineku-wormeli: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale siseministri käsukirja nr. 14 asjus, tunnustab Riigikogu tarwilikuks, et põhiseaduse § 68. wastawalt õigusemõistnist Eestis ka ajakirjanduse süütegudes teostaksid omas tegewuses rippumatud kohtud, — ja läheb päewakorras edasi“.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Laarman'i poolt on esitatud järgmine liht ülemineku-wormel: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamise Riigikogu liigete O. Gustawson'i, L. Johanson'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale siseministri käsukirja nr. 14 („Riigi Teataja“ nr. 59/60 — 1925. a.) asjas — läheb päewakorras edasi“.

Siseminister K. Einbund: Rkl. Johanson'i seletusi süüdistusena wõttes, ei saa nõus olla paljudega neist. Kõige esmalt sellepärast, et siseministri käsukiri nr. 14 tähendab erakorralist kitsendust ajalehtedele ja meie ajakirjandusele. Käsukiri nr. 14 kõneleb, nagu juba warem seletatud, ainult sellest, et süüteod, mis iseenesest juba karistatawad, on wiidud nende otsustamisel administratiiw korda. Tähendab jutt wõib sellest olla, et muudetud on otsustamise kord, aga mitte ei ole sisuliselt kitsendatud ajakirjanduse wabadust. Muidugi wõib öelda, et administratiiw korras otsustamine ei paku neid garantiisid, mis pakub otsustamine kohtu korras. Lugupeetud rkl. Johanson'il ei olnud aga ühtki näidet ette tuua kogu ajast, et ajakirjandus selle all oleks kannatada saanud. Wõib sellest kõneleda, rkl. Johanson, et see kord wõib äparduda teatawalt, aga ma tähendasin juba, et see on ajutine määrus, nagu iga erakorraline määrus. See kord wõib äparduda, aga teie ei saa tõendada, et selle tagajärjel oleks midagi sündinud, seda teie ei saanud teha. Sellepärast, kui ajutine määrus, mis tingitud erakorralistest oludest, wõib ta kaotamisele tulla niipea, kui erakorraliselt teda enam waja ei ole. Mina awaldasin juba walitsuse poolt lootust, et see peatselt wõib sündida, niipalju kui walitsus praegust seisukorda hindab. Kui aga wõtta neid süüdistusi, nimelt rkl. Johanson'i süüdistusi süüdistustena, mis pidid sihitud olema ainult siseministri

wastu, siis pean ma ütleva, et need süüdistused olid suuremalt osalt sihitud, kui mitte isiklikult härra Johanson'i vastu, siis suurelt osalt ta poolehoidjate vastu. Nii et ma ei saa wõtta neid süüdistusi kui süüdistusi siseministri vastu, aga ma ei taha sellepärast kellelegi teha etteheiteid. Kui Riigikogu tänasel koosolekul vastu wõtab liht ülemineku-wormeli wõi motiweeritud ülemineku-wormeli ja kui Riigikogu sedasama ütleb, mis mina ütlesin oma wastuses, nimelt et walitsus loodab, et tal wõimalused saawad olema seda lähemal ajal ära kaotada, siis on arwamine walitsuse ja Riigikogu wahel ühesugune.

M. Juhkam (töer.): Kuna siseminister arwamist awaldas, et walitsus loodab määrust, mille kohta praegu waidlus käimas, juba lähemal ajal tühistada, siis teen mina järgmise ettepaneku: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale siseministri käsukirja kohta ajalehtede karistamise asjus administratiiw korras, millest selgus, et walitsus loodab seda määrust lähemal ajal tühistada, awaldab omalt poolt soowi, et see peatselt sünniks, ja läheb päewakorras edasi“.

M. Laarman (põl.): Mina esitasin põllumeeste rühma poolt liht ülemineku-wormeli. Kuna härra Juhkam'i poolt on esitatud motiweeritud ülemineku-wormel, mille sisu üldiselt kokku käib seletusega, mille wiimasel arupärimis-koosolekul ette kandis siseminister, ja et see seisukoht läheb ühte minu omaga, siis wõtan mina oma liht ülemineku-wormeli tagasi ja ühinen härra Juhkam'i poolt esitatud ülemineku-wormeliga.

Juhataja J. Tõnisson: Esitatud on kaks ülemineku-wormelit, kuna kolmas — liht ülemineku-wormel — rkl. Laarman'i poolt tagasi wõetud. Esiteks rkl. Johanson'i poolt esitatud motiweeritud ülemineku-wormel, mis kõlab järgmiselt: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale siseministri käsukirja nr. 14 asjus, tunnustab Riigikogu tarwilikuks, et põhiseaduse § 68. wastawalt õigusemõistmist Eestis ka ajakirjanduse süütegudes teostaksid omas tegewuses rippumatud kohtud, — ja läheb päewakorras edasi“.

Teiseks on härra Juhkam'i poolt esitatud motiweeritud ülemineku-wormel, mis kõlab järgmiselt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse

arupärimise peale siseministri käsukirja kohta ajalehtede karistamise asjus administratiiv korras, millest selgus, et walitsus loodab seda määrust lähemal ajal tühistada, awaldab omalt poolt soowi, et see peatselt sünniks, ja läheb päewakorras edasi“.

Rkl. Juhkam on kustutanud sõnad „omalt poolt“, nii et ülemineku-wormeli lõpp kõlab järgmiselt: „awaldab soowi, et see peatselt sünniks, ja läheb päewakorras edasi“.

Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ülemineku-wormel. (H ä ä l e t a t a k s e.) Hääletamisele tuleb rkl. Juhkam'i ülemineku-wormel. (H ä ä l e t a t a k s e.) Rkl. Johanson'i ülemineku-wormeli poolt on 16 häält ja rkl. Juhkam'i ülemineku-wormeli poolt on 38 häält. Koos on 73 Riigikogu liiget. Seega on rkl. Juhkam'i ülemineku-wormel absoluutse enamusega wastu võetud.

8. L. Johanson'i küsimine rahaministrile tolliaitadest sinelite ja teiste kanderiiete kehwmate kodanikkude katteks mitte-wäljaandmise asjas ja rahaministri wastamine küsimise peale.

L. Johanson (sd.) (loeb): Mis-sugustel põhjustel ei müüda tolliaitades seiswaid riigi päralt olewaid odawaid sinelid ja teisi kanderiideid omawalitsustele — Tartu linnawalitsusele — kehwmatele

kodanikkudele ihukatteks.

Rahaminister **L. Sepp**: Austatud Riigikogu liikmed! Tolliaitades olewad tagawarad sõjawäe riidewarustust on seal pikemat aega seisnud. Kui mina ministeeriumi juhtimisele asusin, tegin korralduse, et neid sinelid sorteerima hakataks. See töö kestis wõrdlemisi kaua, sest seal oli üle 50.000 puuda sinelid. See töö lõpetati aprilli lõpul ja eraldati nendest sinelitest umbes pooled, mis kandmiseks kõlbulikud. Teine pool müüakse, kui mittekõlbulikud, oksjoniteel maha. Kuna kõlbulikud sinelid kohapeale jääwad, on Wabariigi Walitsus otsustanud neist üle anda töö-hoolekandeministeeriumile umbes 20—30 tuhat komplekti, mida töö-hoolekandeministeerium peaks odawa hinnaga, mis kataks ladukulud, puhastus- ja desinfitseerimiskulud, müüma kehwmatele kodanikkudele wõi andma toetusena töötatööliste. (W a h e l h ü ü e

L. Johanson'i, sd. poolt.) Kui omawalitsused soowiwad neid saada, siis wõiwad nad pöörata töö-hoolekandeministeeriumi poole. Tolliwalisusel ei ole ette nähtud, et ta wõiks neid sinelid wäikesel wiisil müüma hakata. Kui meie lubasime sealt wäikesel wiisil müüki, siis tuleks sealt wäikekauplus wälja, mis aga mitte kord ei ole.

9. 30 Riigikogu liikme arupärimine põllutöoministrile endiste mõisatöölise maaga warustamise kohta ja põllutöoministri wastamine arupärimise peale.

Sekretäär **J. Piiskar**: Riigikogu juhatusele on esitatud Riigikogu liigete M. Martna, Joh. Uibopuu, A. Tamm'e, B. Oja, W. Maaker'i, A. Metusala,

K. Raudsepp'a, J. Tiks'i, B. Eilman'i, E. Brok'i, A. Porman'i, R. Penno, O. Köster'i, H. Ostrat'i, L. Johanson'i, K. Saawo, E. Peterson'i, J. Wain'i, J. Piiskar'i, P. Schütz'i, O. Gustawson'i, E. Jonas'e, J. Woiman'i, A. Womm'i, A. Jõeäär'i, A. Kärner'i, M. Juhkam'i, E. Weberman'i, J. Seljugin'i ja W. Grigorjew'i poolt arupärimine põllutöoministrile endiste mõisatöölise maaga warustamise kohta. See arupärimine on Riigikogu juhatuse poolt Riigikogu liigetele paljundatult kätte saadetud kokukorrale wastawalt.

(Arupärimise tekst: „Riigi 1925. a. eelarwe arutamise puhul wõttis Riigikogu wastu järgmise soowiawalduse: „Riigikogu awaldab soowi, et põllutöoministeerium endistele mõisatöölisele maatükkide kruntimisel katsuks suurendada tööiskohtade maanormi, selleks eeskätt kasutades ametnikkude likwideeritawaid palgamaid ja neid eriotstarbeks antud kohte, mis siiaamaani lepingus ettenähtud otstarbel nõutawas korras kasutatud ei ole.“

Tõsiasiad kohtadel näitawad, et põllutöoministeerium tähendatud soowiawaldusega kuigi tõsiselt arwestada ei mõtle. Mitmest mõisast on endised mõisatöölised pööranud põllutöoministeeriumi poole palwega, et antaks nende tööiskohtadele lisaks eriotstarbemaid, millised praegu kas lihtsalt edasi renditakse wõi peetakse wiisil, mis osutab otsekohest lepingurikumist. Nii Kõos (Wiljandimaal), Porkunis (Wirumaal), Kirepis ja Kärdel (Tartumaal) jne. Nende palwetele ei ole aga wastu tuldud.

Palume põllutöoministrilt Riigikogu lähemal arupärimis-koosolekul seletust:

1) Kas ja millisel määral loeb põllutööminister Riigikogus vastu võetud sooviawalduse endale kohustawaks?

2) Kui ja, siis — millal mõeldakse asuda selle sooviawalduse täitmisele?")

Põllutööminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Esitatud arupärimise juures peatades on mul au järgmist wastata. Üksikasjade kohta, mis arupärimises ette toodud, ja põhjenduste kohta, mida küll ühel teisel puhul ette tuua. Siin nimetatakse Kõo asundust Wiljandimaal, kus tööliste eriti vähe maad on antud. Põllutööministeeriumi andmete järele on seal välja antud kaks krunti 6,75 tiinu põlluga ja kogusuuruses 26,8 tiinu. Peale selle tagawara karjamaatükk 14,05 tiinu. Tööliste kohad on lõpulikult planeerimata, aga planeerimise korral kawatsetakse Kõo asundusele weel Põltsamaa apostlik-õigeusu kiriku heinamaad juurde anda. Kõo mõisas on küll reserwis kolm talu — kogusuurusega 52 tiinu, sellest 18,95 tiinu põldu, 6,50 tiinu heinamaad ja 23,45 tiinu karjamaad, mis reserveeritud majapidamise kooli kohaks. See koht oli senni rendil Pilistwere põllumeesteseltsi käes, kuid et selts küllalt elujõuline ei olnud majapidamise kooli awamiseks, lõpetati nendega 1. mail käesolewal aastal rendileping, ja koht anti maakonnawalitsusele rendile postijaama awamiseks ja tulewikus majapidamise kooli sisseseadmiseks. Põllutööministeeriumi arwates ei saaks selle maa arwel tööliste krunte suurendada.

Porkuni asunduses Wirumaal on endistest töölistest esitanud tõestused maa-
saamiseks 17, kellel kasutamiseks on keskmiselt igalühel 3,6 tiinu põldu ja kogu krunti 7,34 tiinu. Senni on need krundid weel kinnitamata, kuna tõestused puudulikud. Porkunis on eriotstarbe taluna eraldatud krunt kurtummade kooli jaoks ja teiseks linatööstusele krunt umbes 40 tiinu suuruses. Ka siin minu arwates ei ole otstarbekohane linatööstuse krunti vähendada hakata, enne kui selgunud ei ole, kuidas linatööstus selles punktis areneda võib. Kui samasugused tööliste krundid, mis warem planeeritud, linatööstuse krundist välja planeerida, siis võiks lisaks 5 tööliste krunti saada, aga arupärijad wist ei hakka minuga waidlema, kui mina ütlen, et sel korral, kui siin linatööstus tekib, siis mitte ainult

5 töölist, waid 5 korda 5 töölist ja palju enam sellesama krundi peal tööd ja leiba saawad. (O. Gustawson, is.: Praegu üks tööstus töötab nädal aastas.) Linatööstusega on kindel leping sõlmitud või sõlmimisel ja tähtajad tööstuse awamiseks. Kuigi nendest, kes seal ette võtjatena on tööle asunud, töösturit ei saa, siis wastutawad nemad lepingus ettenähtud korras. Ma woin ainult muuseas tähendada, et kui Järwa-Jaanis linatööstus omalajal asuma hakkas, siis eriti walitsuses olid paljud selle vastu, aga nüüd, kus linatööstus käimas, ei saa keegi öelda, et see umbes 54-tiinuline krunt oleks halwasti ära kasutatud.

Edasi. Kirepi asunduses Tartumaal on töölistes soowiawaldusega esinenud maa-
saamiseks. Maasaajate nimekirjas on 23 töölist, keskmiselt tuleb ühe tööliste peale 1½ tiinu põllumaad ja kokku maad 2½ tiinu. Nimekiri on weel ministri poolt kinnitamata põhjustel, et selgitamisel tööliste kohtade suurendamise võimalused. Põllutööministeerium on arwamisel, et eriotstarbekrundid tulewad likwideerida ja eriotstarbekrundi pidajale mujalt wastaw maatükk reserveerida. Niisuguse krundi pidaja on praegu üks Tartu ülikooli professoritest. Ta on sinna juba asunud ammu enne, kui mina põllutööministriks sain. Aga kuna sel isikul wastawad kogemused on, ja et tema oma erihariduse kohaselt maa peal wastawaid katseid teha suudaks, on temale see krunt antud. (O. Gustawson, is.: Andke talle Tartu lähemale koht.) Seesama kawatus on ka minul, nimelt teda Tartu lähemale üle wiia. Aga punktid Tartu ligidal tulewad alles sel suwel planeerimisele, ja nii laheneks Kirepi mõisa küsimus kohe pärast seda.

Kärde asunduse kohta oleks mul seda öelda, et siin on maasaajateks kinnitatud 19 töölist, lahtiseks on jäetud 2 tööliste koht ja kinnitamata on jäetud üks tööline. Keskmiselt tuleb ühe tööliste peale 3 tiinu põldu ja kokku krunti 5½ tiinu. Tagawaramaadeks on olemas umbes 50-tiinuline sooheinamaa tükk. Et lõpulikult otsusele jõuda, kas selle maa arwel on võimalik weel tööliste krunte suurendada, selleks on mõni aeg tagasi minu poolt erikomisjon määratud, kes aga kohalesõitmisega on wiiwitanud, et kohale suwisel ajal sattuda.

Siis puudutati siin Konguta küsimust, nimelt olewat seal metsnikule kaks krunti antud. Pean tähendama, siin on

tegemist eksiarmisega. Ühel metsnikul on tõesti kaks krunti, ühe neist on ta saanud, olles metsnikuna teenistuses, teine jälle on temale kui asunikule välja antud. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Aru mõisast on teine metsnik palgamaad saanud. Ühe metsniku koht on üle antud metsade peawalitsuse poolt maakorralduse peawalitsusele väljaandmiseks üldises korras. Nii et kellelgi ei ole kahte krunti, välja arvatud üks metsnik, kes ka asunik on. Seda metsniku krunti ei saa likwideerida sellegipärast mitte, olgugi et praegu metsnik sellel krundil asub, kellele ühtlasi asuniku krunt olemas, kuid on ju võimalik, et juba tulewal aastal sellele kohale metsnik määratakse, kes enam asunik pole, ja siis ei ole metsnikule tema palgakrunti võimalik kuskilt anda. Niipalju oleks üksikasjade kohta.

Üldiselt wõin tööliste maadega warustamise kohta järgmist tähendada. Maaseaduse § 20. täiendamise seaduse põhjal asus põllutöministeerium endiste mõisatööliste põlise maaga warustamise küsimuse lahendamisele. 1924. a. jooksul wõeti ette tööliste maade kruntimine ülemaaliselt ja see ka maakondades, kus planeerimise töödega ette jõutud, nagu Pärnu, Wiljandi jne., on maajagamine suuremalt osalt läbi wiidud, kuna Wõru, Tartu jne. maakondades tööd veel pooleli on ja läbi wiiakse täielikult selle aasta jooksul. Samal ajal asus põllutöministeerium mõisatöölistelt tarwilikkude tõestuste kogumisele, mis võimaldaks neid maaseaduse § 20. täienduse seaduse alusel maasaajateks kinnitada. Endiste tööliste maasaajateks kinnitamine on suuremalt osalt läbi wiidud, kinnitamata on veel üksikute mõisate töölised ja üksikud töölised, kelle poolt puudulikud tõestused esitatud ja missuguste selgitamine käimas. Senni on üldiselt kinnitatud 5504 töolist, 945 töolist on kinnitamata jäetud, suuremalt osalt põhjusel, et neile sama seaduse alusel puudub seaduslik alus maasaajateks määrata, see on — ei ole maaseaduse ilmumisest kunni mõisa tükeldamiseni alaliselt töölised olnud, on korterilised olnud jne. Kinnitamata on jäetud ka sarnased töölised, kelle perekonnaliigetest üks juba omawalitsuste määramise korras maad saanud. Kohad, mis kinnitatud maasaajatest töolistest üle jääwad, antakse wallanõukogu kaudu välja, kus kinnitamatajätud töölised kandideerida wõiwad. Üldse

oli 1. maiks 1925. aastal põllutöministeeriumi sisse tulnud andmete järele endiste tööliste käes kasutamiseks antud umbes 35 tuhat tiinu, millest umbes 14 tuhat tiinu põldu. Ülemaaliselt tuleks ühe tööliste peale 2½ tiinu põldu ja 6,3 tiinu oleks kogu krunt. Maakondade järele oleksid need arwud järgmised: Harjumaal määratud 434 tööliste, 28 määramata, kasutawad keskmiselt põldu 4,09, kogu krunt oleks 10,99; Wirumaal 1282 määratud, 109 määramata, 2,61 tiinu põldu, 5,84 tiinu oleks kogu krunt; Järwamaal 495 määratud, 68 määramata, põldu 3,53, kogu krunt 6,20; Läänemaal 345 määratud, 23 määramata, põldu 3,13 kogu krunt 10,62; Pärnumaal 333 määratud, 92 määramata, põldu 1,68, kogu krunt 3,89; Wiljandimaal 392 määratud, 84 määramata, põldu 2,005, kogu krunt 4,04; Tartumaal 934 määratud, 70 määramata, põldu 2,11, kogu krunt 4,49; Wõrumaal 893 määratud, 316 määramata, põldu 2,14, kogu krunt 7,39; Walgamaal 323 määratud, 120 määramata, kogu krunt 2,33; Saaremaal 73 määratud, 35 määramata, põldu 1,69, kogu krunt 7,80; kokku määratud 5.504, määramata 945 ja keskmiselt ühel krundil põldu 2½ tiinu, kuna kogu krunt oleks keskmiselt 6,3 tiinu.

Nagu tabelist selgub on maakondades, kus maanõudmine suur oli ja kus mõisad suuremalt osalt maareformi algaastatel tükeldati, näiteks Wiljandi, Walga, Pärnu ja kõigi teiste maakondade mõisates, mis samal ajal jagati, töölised vähem maad saanud ja tööliste maaga warustamine raskem, kui Harju, Lääne, Wõru jne. maakondades ja mõisates, mis hiljematel aastatel jagatud.

Kokku wõttes wõin veel tähendada, et soowiawalduse täitmisele, mis Riigikogu poolt käesolewal aastal wastu wõeti, põllutöministeeriumi poolt juba waremalt oli asutud, kui see soowiawaldus tekkis, ka soowiawalduse wastuwõtmisel oli mul juhus selle peale tähelpanu juhtida. Ka tulewikus ei ole põllutöministeeriumil põhjust, ses küsimuses seisukohta muuta.

O. Gustawson (is.): Arupärimise esitajate nimel teatan, et põllutöministri poolt antud wastus meid ei rahulda ja teen ettepaneku läbirääkimised awada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

10. O. Gustawson'i küsimine põllutöoministrile Abja-Paluoja alewiku turuplatsi üleandmise kohta Halliste majandusühisusele ja põllutöeministri wastamine küsimise peale.

hetakse Halliste majandusühisusele?

2. Kui mitte, mis mõtleb siis põllutöeminister ette wõtta selleks, et alewiku elanikkude soovidele wastu tulla ja turuplats selle praegustes piirides jätta endiselt alewiku üldtarwituseks?

Põllutöeminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! See küsimus on minu arwates liigne ja ilmaaegne, sest täna kirjutab planeerimise komisjoni esimees minule järgmist selles asjas: „Ehitusplatside eraldamise kawa on weel kinnitamata ja wõib olla tuleb tarwitajate ühisusele krunti kõrtsihoone otsast, mis praegu koolikrundiks on, eraldada, sest wallanõukogu on ka sellega nõus.“ (W a h e l h ü ü e O. G u s t a w s o n ' i, i s. p o o l t.) Selle peale wõin ma tähendada. Alguses nõudis tarwitajateühisus waidluse all olevat krunti ja wallawalitsuse liikmed olid ka sellega päri, ühtegi wasturääkimist koha peal ei olnud, et krunti mujalt wõtta, mille tagajärjel lihtsustatud wiisil krunt pidi eraldatud saama. Mõne aja pärast ilmusid tõesti minu juurde teatawad esitajad ja seletasid, et nende turuplats olla planeeritud. Siis oli mul selge, et siin tuleb asjale harilik käik anda, et igaüks huwitatud isikutest oma arwamistega wõiks esineda ja enese huwisid kaitsta.

11. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühmade arupärimisettepanek Wabariigi Walitsusele nisuterade ja nisujahu tollide tõstmise asjas ja rahaministri wastamine arupärimise peale.

O. Gustawson (is.) (loeb): Palun põllutöeministrilt wastust järgmistele küsimistele:

1. Kas loeb põllutöeminister loomulikuks, et Abja-Paluoja alewiku turuplatsist suur osa ehitusplatsina üle anda ta-

(Arupärimisettepaneku tekst: „Oma otsusega 9. maist on Wabariigi Walitsus tõstnud nisujahu tolli 0,09 kuldfrangi pealt 0,21 kuldfrangi peale ja nisuterade tolli 0,04 kuldfrangi pealt 0,10 kuldfrangi peale kilogramm, seega tõstes tolle nisujahu naela pealt 4 marga ja nisuterade naela pealt ligi 2 marga wõrra.

Selle walitsuse sammu kaasas käib kahtlemata mitte ainult nisujahu ja -terade hinna tõus, waid üldse elukalliduse tõusu uus laine.

Kuna wõi, liha, raswa ja teiste karja-saaduste wäljaweo tagajärjel on nende ainete ja piima hind kõrgele tõusnud, samuti aga ka wilja ja teiste saaduste hind.

Ühelt poolt tööpuudus ja madalad palgad, teiselt poolt elukallidus on paisanud laialised rahwahulgad wiletsusse ja alatoitlusesse. Selle tagajärjel on haiguste ja surewuse, aga ka enesetapmist ja kuritegewuse arw tõusnud.

Ka on rahwas igasugu maksudega üle koormatud enam, kui kandejõule wastab.

Sarnastel tingimustel ei saa lubata-waks tunnistada nisuterade ja -jahu tollide tõstmist.

Riigikogu on 14. juunil 1924. a. wastu-wõetud tollitariifide maksmapanemise seadusega üles seadnud nõudmise, et tollitariifid pannakse maksma ja muudetakse seadusandlikul teel.

Kuigi Wabariigi Walitsusel õigus on esialgselt maksma panna Riigikogule esitatud seaduseelnõudes ettenähtud tolliwabade kaupade maksustamist wõi tollitariifide kõrgendamist, siiski ei saa selle õiguse tarwitamist ilma Riigikogu seisukoha ärakuulamiseta Riigikogu kooswiibimise ajal mitte otstarbekohaseks ega selle seaduse mõttele wastawaks tunnustada.

Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes pöörame Wabariigi Walitsuse poole järgmistele küsimistega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et nisuhinnad wiimasel ajal wälisurgudel langewad? Kui see teada on, siis mis otstarbel on Wabariigi Walitsus tarwilikuks pidanud just nüüd nisu ja nisujahu tolle tõsta?

2. Kas wastab tõele ajakirjanduse kaudu teatawaks saanud kuuldus, et tollide tõstmise põhjuseks olewat asjaolu, et nisujahu palju sisse weetawat ja selle tagajärjel mitmed ärid ei olewat suutnud jahu tollimajast wälja osta?

3. Kas on Wabariigi Walitsusel teada need tagajärjed, mis nisuterade ja nisujahude tollide tõstmisel ja elukalliduse tõusul rahwa elamistingimuste halwendamiseks ja alatoitluse suurendamiseks on?

Tallinnas, 13. mail 1925. a.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei rühma nimel

L. Johanson,
J. Wain.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei rühma nimel

E. Jonas,
O. Gustawson.“)

L. Johanson (sd.): Wabariigi Walitsus, tõstes tollisid, on meie rahwast õnnestanud uue Hiioopi sõnumiga. Elukalliduse tõusule on pandud alus. Elukalliduse tõusu laine on pandud liikuma. Tollide tõstmist on tulnud Riigikogul ka läinud aastal arutada. Tollide tõstmine oli ka üheks põhjuseks, miks Riigikogu läinud aastal erakorraliselt kokku kutsuti. Riigikogu asus tookord teisele seisukohale kui walitsus ja lõpuks tunnistas ka walitsus Riigikogu seisukohta. Kuid kõige selle peale waatamata ei ole praegune Wabariigi Walitsus järeldusi teinud tolleaegsest Riigikogu seisukohast, waid on samasuguse sammu astunud, kuigi tol puhul see samm kõige kategoorilisemalt hukkamõistmist leidis. Wabariigi Walitsus on tarwilikuks arwanud järsult tõsta nisutollide hinda, aga ka rukki- ja igasuguste teiste jahude peale tolli panna umbes 3 marga suuruses naela peale. Sarnane Wabariigi Walitsuse otsus lõikab kahtlemata meie rahwa luusse ja lihasse, selle rahwa, kes praegu isegi wäga raske seisukorras on, kes praegu alatoitluse all kannatab, kes praegu tööpuuduse all kannatab ja oma igapäewast eluülespidamist ei saa. Wabariigi Walitsuse uus samm on tõstnud sel ajal, kus tööpalgad madalad, järsult esimese järgu toiduainete hinda. Kahtlemata ei tõuse mitte ainult wiljahinnad, waid ühes wiljahinna tõusuga ka teiste tarbeasjade ja toiduainete hinnad. Tähendab, et Wabariigi Walitsus on selle sammuga raskendanud meie rahwa isegi juba rasket seisukorda. Ta ei ole arwesse wõtnud alatoitlust, mis walitsemas rahwa keskel, waid on selle sammuga suurendanud alatoitlust. Eriti kannatawad Wabariigi Walitsuse sammu all ka haiged, lapsed ja wanad. Mis Wabariigi Walitsusele selleks sammuks põhjust andnud, see jääb tumedaks. Ei ole jällegi arwatud tarwilikuks ajakirjandusele selle kohta wastawat seletust anda ning meie näeme, et ajakirjandus ise põhjusi otsib ja leiab. Näiteks loeme „Kajas“: „Kuuldawasti olnud tollide kõrgendamise põhjuseks see asjaolu, et nisujahu liig palju hakatud sisse wedama, mitmed ärid ei ole suutnud kaupa tollimajast wälja osta jne. Wäljamaa turgudel olla nisuhinnad langenud.“ Selle juures ometi keegi ei kahtle, et

„Kaja“ riiklikul alusel seisab ja sellepärast sarnaseid teateid toob, mis tõeludele wastawad ja mis kasulikud on meie riigile. Kuid mida loeme siis wälja sellest teatest? Seda, et tollisid on tõstetud kaupmeeste huwides. Kaupmehed on selle tagajärjel, et wäljamaal nisuhinnad langesid ja uued saadetised odawamad tulewad, raskesse seisukorda sattunud ja ei ole suutnud enam oma wilja wälja osta, sellepärast et odawam wili seda takistab. Nad oleksid kahju wõi wähem kasu saanud. Waadake, selleks et kaupmeeste kasusid alal hoida, neid isegi suurendada ja neid wõimalikke kahjusid ära hoida, selleks on tarwis niisugune samm astuda. Et kaupmeeste kahjud saaksid tasutud rahwa taskust, kõige waesema elaniku taskust, ja mitte ainult kahjud kaetud, waid neile teenimata tulu rüppe heidetud, niisugune teenimata tulu, mida kaupmehed wõib olla ette kujutada ei suutnud, arwesse wõttes seda seisukohta, mis Riigikogus läinud aastal umbes samal ajal oli, — selleks oli tarwis rukki, nisuterade ja nisujahu tolli tõsta. On kuuldused liikumas ja mina ootan rahaministrilt nende kuulduste ümberlõkkamist, et enne tollide maksmapanemist olnud tolliaitade ümber just jahutollid äraõiendamise asjus suurt elewust märgata. Kõigi selle tagajärjel saawad kaupmehed nende jahude ja wilja eest, mis neil aitades, äkitselt palju kõrgemat hinda, kui see harilikudes oludes lubataw oleks. Nii siis, kaupmeeste huwides on tollisid tõstetud. Seda wõib järeldada teatest, mis ajalehes ilmunud. Sarnased teated on praegu ka rahwa keskel. Juba nende teadete õiendamine on wäga tarwilik ja juba nende teadete pärast peaks see arupärimine wastuwõtmist leidma.

Peale selle on Riigikogu tunnustanud seadusega, mis 14. juunil 1924. a. wastu wõetud, et tollitariifid pannakse maksma ja muudetakse seadusandlikul teel. Wäljawõtted on tehtud ja Wabariigi Walitsus wõib need tollimäärad, mis ta Riigikogule esitanud, maksma panna warem, kuid sellele wäljawõttele on olemas oma alus, see wäljawõtte on ette nähtud teatud juhtumistel. Kui aga rahaasjanduse komisjon igapäew koos istub, nagu praegu, siis ei oleks tohtinud Wabariigi Walitsus selle seaduse mõtte wastu eksida, waid oleks pidanud kontakti otsima rahaasjanduse komisjoniga ja küsimuse enne seal laskma läbi arutada. Kui oleks selgunud rahaasjanduse komisjoni seisukoht, et

tollisid wõib kõrgendada, siis oleks vaja olnud ainult teise tuppa minna ja telefoni-teel seda otsekohe maksma panna. Kui Wabariigi Walitsus rahaasjanduse komisjoni arvamise ärakuulamist mitte tarwilikuks ei ole pidanud, siis tuleb see jällegi kirjutada selle waimu arwele, mis meie Wabariigi Walitsuses on läbi löönud. Ehk küll meie praegune walitsus on koalitsiooniwalitsus, ei taha tema arwestada rahwaesitusega ja ei otsi mitte temaga kokkupuutumist. Kui palju kordasid on juhitud rahaministri ja walitsuse tähelpanu selle peale, et Lätis wõtawad tollide ühtlustamise ja tolliuniooni komisjonist osa peajasjalikult Läti rahwaesituse liikmed, Eestis aga on saadetud rahwaesituse asemele kõrwalised isikud, üksikute mõjuwõimsamate Riigikogu liigete näpunäidete järele, isikud, nagu seda härra Schipai ja teised on, kes rahwaesitusesse mitte ei kuulu. Siis tuleb aga walitsuse esitaja rahaasjanduse komisjoni ja seletab, kui temalt küsitakse, miks rahwaesitajaid tollide ühtlustamistöö juurde ei kutsuta, et härra Schipai on ju seal olemas, tähendab Riigikogu esitus on olemas. See olla meie praeguse Riigikogu esimehe arwamine, nagu rahaasjanduse komisjonis seletati, et härra Schipai wõiwat ühte osa Riigikogust esitada tollide ühtlustamise komisjonis, niisama nagu üks teine isik, kelle kohta põllumeestekogude esitaja rahaasjanduse komisjonis tähendas, et see nende esitaja ei olewat, esitawat põllumeestekogu. See härra olewat keegi inseneer wõi ma ei tea kes, keegi Maasik'u nimeline.

Kuid Lätis wõtab rahwaesitus osa tollide ühtlustamisest, sest tollide ühtlustamine on ju ometi niisugune tõsine fakt, et siis, kui tollid on ühtlustatud, jääb rahwaesitusel peaaegu niisama palju teha, kui iga teise wälislepinguga, see tähendab, kas täies ulatuses wastu wõtta wõi tagasi lükata. Noh, mis siis oleks loomulikum sarnasel puhul, kui Riigikogu on tunnistanud põhimõtte, et tollid pannakse maksma seadusandlikul teel, et nüüd selle püsiwa lepingu ja püsiwa seaduse arutamisel — ma ei kujuta ette, et seda nii kergesti muuta saab — kuulatakse rahwaesituse arwamist, aga mitte ei pandaks rahwaesitust sündinud tõsiasja ette? Kuid siin antakse ainult lubadusi ja härra rahaminister on öelnud, et tema tahab rehkendada rahwaesitajate soowiawaldusega, ta on seda eelarwe-komisjonis pool aastat

tagasi öelnud, — aga selle lubaduse täitmise asemel tehakse kõrwalised käigud ja pööratakse ühe ja teise Riigikogu liikme poole, et olge head, kes on Riigikogu esitaja, kes wõib olla seal komisjonis? (Wahelhüüe rahaminister L. Sepp'a poolt.) Mina räägin seda, mis rahaasjanduse komisjonis walitsuse esitaja on ette kandnud ja mida mina mitte ükski ei ole kuulnud. (Rahaminister L. Sepp: Praegu ei ole komisjoni.) Aga sel ajal oli, kui see asi ette kanti. Kas ta praegu on wõi mitte, see ei muuda asjaolusid. Aga et niisugune koosseis oli komisjonis ja parlamendi esitus sarnane oli, see on fakt. Waadake, seesama waim on nüüd ilmsiks tulnud ka tollide kõrgendamise asjas. Mis oleks loomulikum olnud kui see, et enne kui niisugust rasket sammu astutaks, koostöötamist otsitaks rahwaesitusega, kes ikkagi on seotud rahwaga kohapeal ja kes rahwa elu lähemalt teab, kes wõib rahwa tahtmist tõesti ka awaldata, — ma usun seda, et meie rahwaesitus sellega hakkama saab. Siin on aga arwatud, meil on wõimalus — seaduse paragrahw lausub nõnda ja laseb end nii käsitada — eks käsitame siis — ja tehtud. Tarwitagem wõimu. Niisugust wõimu wõib ju küll tarwitada, aga sellejuures tuleb ka meeles pidada, kuigi selle wõimu tarwitamine on isegi wõib olla väga tarwilik, et sarnane tarwitamine wõib ka wõimu nüriks teha. See wõimutarwitamine muutub väga isesuguseks, mida wõib ka oma-moodi hinnata. Sarnase wõimutarwitamisega ainult häwitatakse wõimu. Mina arwan, et tollide tõstmine on sarnane samm praegusel silmapilgul, meie majanduslikku seisukorda arwesse wõttes, meie rahwa elu arwesse wõttes, et waewalt praegusel silmapilgul inimest leidub, erakonda leidub, kes ei soowiks, et see küsimus wõetaks kõne alla. Ka siis, kui see seadus tuleb rewideerimise alla Riigikogus wõib olla nädalate, wõib olla kuude pärast. Juba nende kuulduste pärast, mida üksikute ajalehtede kaudu laiali on kantud, ja mis väga halba warju meie walitsuse sammude peale heidab, ja väga isearalikke põhjendusi laseb oletada, juba nende kuulduste pärast on tarwilik, et see arupärimine wastu wõetaks.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 27 Riigikogu liiget, — seega on arupärimine wastu wõetud.

Rahaminister L. Sepp: Wäga austatud härrad Riigikogu liikmed! Nisutollide küsimus on perioodiline küsimus ja nähtawasti kerkib tema üles iga suwe- ja sügisepaiku. See ei ole mitte juhus, et see ka praegu umbes selle aastaajaga üheskoos üles kerkinud on. Kui Riigikogus läinud sügisel läbi läksid teistsugused tariifid kui rahaasjanduse komisjoni poolt ette pandud, siis juba oli kuuldusi ja ütlemisi, et need tollid wististi häid tagajärgi ei anna, ja oli arwamisi, et kas neid mitte warem wõi hiljem rewideerima ei peaks. Juba aasta algul seletati ka minule neid tagajärgi, mis seisid selles, et näiteks jahuweskid selle asemel, et teri sisse wedada, jahu sisse wedasid ja nõuti, et nad rewideerimisele wõetaks. Kuid peab ütlenema, meie majanduslik seisukord oli talwel sarnane, kus seda küsimust mitte tarwis ei olnud kaalumisele wõtta. Aprillikuul on aga teistsugu andmed tulnud ja selle küsimuse päewakorrale tõstnud. Aprillikuu jooksul on uuesti sissewõelaine äärmiselt tõusnud ja wäliskaubanduse bilans on ka passiwseks muutunud. Selle tagajärjel on waluuta kursi hoidmiseks wälja läinud, umbes 150 wõi 160 miljoni marga wõrra, mille tõttu meie margakursi kate on langenud 37% pealt 30-nele wõrdlemisi lähedale. Üks põhjus neist raskustest on see, mis härra Johanson ütleb, et wäljaweo alal, just lina alal, on praegu seisak. (L. Johanson, sd.: Lina, paberi ja ka teistel aladel.) Teistel aladel ei ole mitte seisakut, wiimasel ajal ei ole mitte paberiturul sarnast raskust, samuti on ka puuturul enam-wähem liikumist märgata ja eksport läheb edasi, kuid linaturul on täielik seisak. Kuid aasta algul oleme lina wõrdlemisi palju wälja wedanud ja wõrreldes eelmise aastaga on lina eest saadud kahekordset hinda. See peaks kompenseerima käesolewa momendi raskusi. Kuid teisest küljest sattusid mulle andmed silma, mis peale selle wäljaweotakistuse ka muud põhjused esile tõid. Näiteks oli meil tuhandetes kilogrammides nisu ja manna sissewõedu läinud aasta jaanarikuul 758.000 kilogrammi, tänawu aasta — 2.375.000 kilogrammi; weebruaris läinud aastal — 824.000 kilogrammi, tänawu — 1.542.000 kilogrammi; märtsis läinud aastal — 760.000 kilogrammi, tänawu — 1.952.000 kilogrammi. Siis langeb ta küll hindade languse tõttu, kus ostjad wõrdlemisi õige tagasihoidlikuks muutuwad, aprillikuul 1.155.000 kilogrammi peale.

Kuid kõik need arwud kokkuwõttes näitawad, et tänawu aastal on sissewõedu 2—3 korda suurem kui läinud aastal.

Kui weel arwesse wõtame, et tänawu aastal on hinnad kilogrammides wõrdlemisi kõrged, siis näeme, mis meie nisu peale wälja oleme pidanud maksma kõige-raskemal momendil. Kui meie selle peale waatame, kas tollimäärad on kuidagi wiisi mõju awaldanud nisu sissewõelu peale üldse, siis on järgmised andmed selle kohta kasutada: 1923. a. on sisse weetud nisujahu 618 miljoni marga eest, 1924. a. — 465 miljoni marga eest ja nüüd esimesel weerandil — 217 miljoni marga eest ehk umbes pool sellest, mis sisse on weetud läinud aastal. Kui nüüd tollimäärasid wõrdleme, siis peame meelde tuletama, et läinud suwel tollimäärad kõigekõrgemad olid, siis olid nad nisuterade pealt — 7 santiimi, nisujahu pealt — 15 santiimi ja teine kõrgendus terade pealt — 15 santiimi, jahu pealt — 30 santiimi. Kui meie wõrdleme 1923. a. tollidega, kus need olid 160 Eesti marka ja pärast 15 santiimi jahu pealt, siis näeme, et ühenduses kõrgete tollidega nisujahu sissewõedu 1924. aastal umbes $\frac{3}{4}$ sellest oli, mis 1923. aastal. Edasi näeme tabelist sissewõelu kohta, wõi diagrammist, kuidas see kurwe alla läheb kunni nowembrikuuni 1924. aastal, ja kus sissewõedu oli 404.000 kilogrammi. Siis wõetakse uued tollimäärad Riigikogus wastu ja sissewõedu tõuseb 400 tuhande pealt 2.586.000 peale, see on umbes 6-kordseks. Need andmed andsid igatahes põhjust arwata, et meil wõrdlemisi suur nisujahu sissewõedu on, just ühenduses meie madalate tollidega, mis meil ennemalt mitte makswad ei olnud, ja et see sissewõedu tõusnud on. Kui meie waatame hindade liikumist, siis on tõepoolest näha, et hinnad weebruarikuust saadik langema on hakanud ja nende langemine on umbes 100 marka puuda pealt, isegi kunni 120 ja 130 margani puuda pealt. Nüüd on spekulatsiooni moment, sest oraste seisukord pole weel selgunud, ei wõi teada, missugusteks hinnad kujunewad. On kuulujutud olemas, et Ameerikas orased halwad. Igatahes näitawad wiimased teated, et hinnad on 6 pence'i wõrra tsentneri pealt tõusnud. Kui meie nüüd ette kujutame, et hinnad tõesti tõusma peaksid hakkama, siis on arusaadaw, mis selle tagajärg on. Meie oleme mitu korda üle elanud spekulatsiooni ajajärku, standartkaupade hindade tõusu, kus iga kaupmees spekulereib sellega, et õigel

ajal osta. Ja kui meil praegu sarnane spekulatsioon tekiks, kuna hinnad tõusmas, siis oleks minu arwestuse järele praegusel momendil üleliigselt umbes ühe miljoni kuldrubla väärtuses välisvaluutat välja anda tulnud. Selle äraahoidmiseks oli tarwis tollide kõrgendamist praegu ette võtta.

Mis puutub momendi väljawalikusse, et ta kokku langeb hindade langemisega, siis mina arwan, et see on just õnnelik moment, sest praegu selle tõttu, et tollid muudetakse, ei muutu elukallidus, vaid ta jääb ajutiselt selle normini, kus ta praegu on. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) See peab ainult ajutine olema. Üksikuid kõikumisi võib olla, kuid niipea kui uus partii nisu ja jahu sisse tuleb, ei ole karta suuremaid kõikumisi.

Mis puutub tollimäärade suurustesse, siis minu poolt mingisugust uut kalkulatsiooni ette võetud ei ole, vaid mina läksin välja nendest tollimääradest, mis Riigikogu rahaasjanduse komisjon omal ajal välja töötas ja Riigikogule kinnitamiseks ette pani. Tollid olid selle järele terade pealt 11 santiimi ja jahu pealt 21 santiimi. (L. J o h a n s o n, s d.: P a l j u r u k i s t e p e a l t o l i ?) Ei olnudki. Wabariigi Walitsuses võeti tollimäärad vastu ainult ühe muudatusega, kus võeti terade pealt 1 santiimi maha, nii et 11 asemele 10 santiimi jäi. Peale selle võeti juurde uus kategooria — sõelumata nisu-jahu, tähendab sepikujahu, mille toll tõsteti 9 santiimi pealt 14 peale, kuna sõelutud püülijahu toll tõusis 21 santiimi peale. (L. J o h a n s o n, s d.: J a r u k k i n a e l a p e a l e 3 m a r k a t o l l i !) Mina ei ole rukkid läbi kalkuleerinud, aga niipalju ei tohiks toll mitte välja teha.

Mis puutub sellesse, et tollimäärasid ilma Riigikogu informeerimata tõsteti, siis peab ütleva, et see sündis sellepärast, et igakord kui pikemat juttu on olnud tollide tõstmisest, on see väga halbu tagajärgi andnud. Riigikogu komisjonid oleksid pidanud kauemat aega nõu pidama, oleksid pidanud eksperdid ja jahu-kaupmehed kokku kutsuma, kes õige määra oleksid pidanud välja kalkuleerima, ja tagajärg oleks see olnud, et sisseweo kitsendamise asemel oleks saadud sisseweo laiendamine. 1924. aasta 23. juunil wastu võetud tollitõstmise seaduse arutamise ajal tõusis sisseweedu 760 tuhande pealt aprillikuul 1.800 tuhande peale, mais — 2.600 tuhande kilogrammi

peale, ja alles siis, kui suur osa teri ja jahu sisse oli toodud, kõrgendati tollisid. Et seda ka käesolewal juhtumisel ei sünniks, tõsteti tollisid täiesti teadmata. (A. J õ e ä ä r, s d.: Ü k s i k u t e t e a d e s !) Jah, mina teadsin sellest teispäewast saadik. Teispäewal tegin mina korralduse, kesknädalal oli see asi Wabariigi Walitsuses, kus asja lõpulik otsustamine neljapäewa peale edasi lükati. Nii teadsin mina tollide tõstmisest teispäewast peale.

Mis puutub tagawaradesse, siis näeme, et käesolewal tollide muutmine momendil on tulnud, kus sisseweo kurve just alla läheb. Jaanuaris oli sisseweedu 2.300 tuhande marga eest, weebruaris 1.500 tuhande marga eest, järgmisel kuul 1.900 tuhat marka, siis 1.100 tuhat marka. Maikuu esimese poole kohta ei ole mul täpseid andmeid olemas, kuid suuri partiiid sisse tulnud ei ole, nii võib oletada, et käesolewa kuu sisseweo kurve ei ole ka tõusnud, vaid just langenud. Kuipalju tagawarasid olemas on, ei läinud mul korda kindlaks teha, kuid nad ei peaks üle normaalsete tõusma. See on seletatav hindade langemisega ilmaturul, kuigi näib võimalik olevat hindade uus tõus. Muidugi on võimalik, et mõnel üksikul kaupmehel, kellel rohkem kaupa koos, võib korda minna oma kahju vähendada. See pahe on igatahes kõigewäiksem, kui mõned kaupmehed kahju ei saa. Teenimata kasu ei saa aga keegi.

Mis puutub tariifidesse, siis on need Riigikogule esitatud ja tulewad kõigekiiremas korras arutamisele. Kui Riigikogu teisiti arwab, siis võib ta käesolewa tariifi ära kaotada, enne kui ükski partii kaupa sisse on tulnud. Spekulatsiooniks wahepeal mingisugust võimalust ei ole. Tollide tõstmine ei tohtinud anda hindade tõusuks mingisugust põhjust, ja hinnad ei saa kõrgeks tõusta, sest nagu ütlesin, on hindade reguleerijaks väga teraw konkurents. Aga kui Riigikogu tahab, võib ta tariifi muuta, mille kohta minul midagi öelda ei ole. See muudaks minu seisukorra koguni väga kergeks, sest siis wabaneksin ma igatahes wastutusest, et ma õigel ajal abinõusid tarwitusele wõtnud ei ole, et kogu meie rahwamajandus ja meie mark sügisepoole kõikumata ei hakka, ja ma arwan, et need kõikumised meie rahwamajandusele palju suuremat halbtust tooksid ja palju suuremat elukallidust. Mis on aga praegu sündinud? Praegu on mõõdukalt tõusnud terad ja

sepikujahu, ja on tõusnud, kui nende ainete hind ilmaturul langenud, tähendab üldiselt peaks nende hind koguni alla minema. Mis ehk üles läheb, see on püülijahu hind, see, millest meie kohwisaia, torte ja kooke teeme, kuid raskel ajal on minu arwates täiesti õige, et meie just niisuguse osa sisseweoainete tariifi tõstame, ülemäärast sissewedu sellega takistades ja oma majanduslikku tasakaalu kindlustades.

Juhataja J. Tõnisson: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Liigand'il.

O. Liigand (rhw.): Faktiliseks märkuseks härra Johanson'i kõnes ette toodud wäite puhul wõin Riigikogu esimehelt saadud informatsiooni põhjal kinditada, et see täiesti põhjendamata kuuldu on, nagu oleks Riigikogu esimehega kokku kõneldud, et härra Schipai wõiks Eesti-Läti tolliuniooni komisjonis ühe osa Riigikogu esitajaks olla. Sarnast kokkukõnelemist Riigikogu esimehega ei ole olnud ega wõinudki olla.

Juhataja J. Tõnisson: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Faktilise märkusena pean tähendama, et mina wõtsin osa rahaasjanduse komisjoni koosolekust, kus walitsuse esitaja sarnase seletusega komisjonis ametlikult esines, nagu siin rkl. Johanson ette tõi.

Juhataja J. Tõnisson: Arupärijate esitajal on wõimalik seletada, kas nad wastusega rahuldatud on.

L. Johanson (sd.): Arupärijate nimel teatan, et Wabariigi Walitsuse seletus meid ei rahulda ja teen ettepaneku läbirääkimisi awada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu on üle kahe tunni töötanud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.25 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 8.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi.

12. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu riikmade arupärimisettepanek rahaministrile Harju panga maksujõuetuks jäämise asjus ja rahaministri wastamine arupärimise peale.

(Arupärimisettepaneku tekst: „Läinud nädalal ilmusid ajalehtedes teated, et üks pankadest, nimelt Harju pank, on peale peakoosoleku 5. mail, kus pank likwideerimisele määrati, rahaministri ettepanekul Tallinna-Haapsalu rahukogu tsiwiilosakonna poolt 8. mail maksujõuetuks tunnustatud ja temale hooldajad määratud. Harju panga maksujõuetuks jäämine, millise panga tegewuses juba pikemat aega hädaohtlikud tundemärgid awaldusid, on nähtus, mis peale panga klientide huwide terawalt puudutab kogu meie rahaasjandust, mille tõttu awalik selguse muretsemine Harju panga maksujõuetuks jäämise tingimuste ja sarnaste nähtuste edaspidise ärahoidmise abinõude kohta tingimata tarwilik on. Peale selle on ajalehtedes teated ilmunud, et Eesti pank on Harju panga suuremaks wõlausaldajaks, et Harju panga wõlg Eesti pangale ulatawat üle 150.000.000 m., missuguse summani ei ole meil teada ühtegi teist Eesti rahaasutust Eesti panga poolt püsiwalt krediteeritud. Ka see asjaolu nõuab selguse saamist, mis seda tarwilikum, et kuuldused liiguwad, mis osalt ajakirjandusse on teed leidnud, nagu peaks Eesti pank riigi rahalisi huwisid ohwriks tuues Harju panga klientide huwide suurema rahuldamise eest hoolt kandma.

Ministeeriumide seaduse (S. k. I k. II j.) § 464. järele on erakrediitasutused rahaministri kompetentsis, rahaministri otsekohese walwe all töötab ka Eesti pank, sellepärast peawad allakirjutawad tarwilikuks rahaministrilt aru pärida järgmiste küsimuste kohta:

1) Kas rahaministeeriumi poolt on waremalt nii otsekohe kui ka Eesti panga kaudu mingisuguseid samme astunud Harju panga tegewuse rewideerimiseks ja saneerimiseks ja mis sel alal on tehtud?

2) Kas on rahaministri teades Harju panga poolt silmas peetud krediitseaduse (S. k. XI k. II j. X osa) §§ 20, 21, 23 ja 24 nõudmised?

3) Kui suur on Harju panga wõlg Eesti pangale, millega on põhjendatud Harju panga suures ulatuses pikemaajaline krediteerimine Eesti panga poolt ja kas on riigi kahjude ärahoidmiseks Harju panga wõlg Eesti pangale tarwilikult kindlustatud?

4) Mis kawatseb rahaminister ette wõtta Eesti pangaasjanduse parandamiseks hädaohtlikust spekulatsioonist klientide ning riikliku Eesti panga rahadega ja erapankade maksujõuetuseks jäämiste ärahoidmiseks?

A. Jõeäär,
L. Johanson,
J. Tiks,
O. Gustawson.“)

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Ühe suurema panga maksujõuetuks jäämine on nähtus, mis puudutab peale panga klientide huwide kogu rahaasjandust. Sellepärast on rahwaesituse kohus selgusele jõuda põhjuste üle, et vähemalt tulewikus sarnaseid ebasoowitawaid ja rahwamajandust wapustawaid nähtusi ära hoida. Sedaenam, et käesolewal juhtumisel karta on ka wäljamaal meie krediidi halwenemist ühenduses Harju panga sündmustega. Põhjused, mis ametlikus seletuses selle panga maksujõuetuseks ette toodi, paistawad olewat weidi iseäralikud: Esiteks pikaajaliseks muutunud laenude tagasisaamine, teiseks panga saadud kahjud, kolmandaks kassahoidja raha kõrwaletometamine ja neljandaks ilma reserwideta töötamine. Pikaajaliseks muutunud laenude tagasisaamine peaks olema raha kassasse juurdetulemine. Kuid nähtawasti on siin tegemist eksliku Eesti keele mõistmisega ja tagasisaamise asemel tuleb mõista ilmajäämist ehk mittetagasisaamist. Põhikirja järele ei wõi pank ka mitte pikaajalisi laenusid üldse anda, maksimum on põhikirjas ette nähtud 9 kuud. Nende laenude wäljaandmisel pidi pank silmas pidama oma iseloomu, sest ta ei olnud maapank ega hüpoteekpank, waid oli kommertspank. Weel iseäralikum on aga kuuldasaadud kahjust, kuna üldiselt teada on, kui suurt wahekasu praegu pangad rahalaenamisel wõtawad. Sest alles wiimasel ajal tõsteti hoiusummade protsente kunni 12% aastas, enne makseti vähem. Wäljalaenamisel wõetakse ühes mitmesuguste komisjoni tasudega kunni 24% aastas. Harju pangal oli sadademiljonite wiisi Eesti

panga raha tarwitada ja ta ei maksnud selle eest isegi 12%, waid vähem, wist 8—9%. Üldse pankade poolt wõetawa wahekasu protsendid on praegu nii suured, et ennesõjaaegsete oludega wõrreldes peaks seda liiakuwõtmise protsendiks lugema, aga liiakuwõtjad riskeerisid rohkem kui pangad, kes teatud kindlustuse peale raha wälja andsid.

Eesti panga kapitaalid saadud wahekasu ulatab, kui arwestada seda 150 miljoni pealt, kümnetesse miljonitesse. Samuti teenis pank erahoiusummade pealt vähemalt samapalju. Nüüd tuleb küsida, kuhu on need mitmekümne miljonilised wahekasud tarwitatud, nii et saadud kahjust wõiks kõneleda. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t : K a h j u o n s a a n u d !) Mispärast ei ole teised wäiksemad pangad kõige majandusliku depressiooni peale waatamata sarnaseid kahjusid saanud, olgugi, et neid riigipank odawaprotsendilise laenuga sel määral ei ole toetanud?

Panga operatsioonide tegemiseks kirjutab põhikiri — §§ 13—28 — täpse korra ette, mille täitmisel igasugused suurema ulatusega kahjud ärahoitawad on. Wõi ei ole panga juhatus põhikirja silmas pidanud. Küsida tuleb, kui seda juhatus ei teinud, mida tegid siis panga nõukogu, rewisjoni komisjon ja järelwalwe asutus, mida tegi rahaministerium?

Minule näib küll nii, et ei panga põhikirjas, ega krediitseaduse wastawas osas ainustki paragrahwi ei leidu, mida pank täitnud oleks. Isegi niisugust wäikest nõudmist, et juhatus on kohustatud iga kuu ajalehtedes kuulutama panga arwete seisukorrast, ei ole suudetud täita, sest aasta-aruanne kuulutatakse „Riigi Teatajas“ ja ajalehtedes wälja. Sellepärast on wäga raske täpseid andmeid ette kanda panga arwete wahekordade üle. Aga selle asemel ilmusid ajalehtedes teated, et pank on andnud suuremaid summasid üksikutele ettewõtetele, kes „pikaajalisteks“ põdejateks on muutunud ja osalt hoopis kõrwad pea alla pannud. Kõneldakse likwideeritud „Kosmos'est“, „Lennuk'ist“, kes lendu läinud, „Ekal'ist“, Schulzest, „Atlanta'st“, „Nowaja Bawaarija'st“ jne.

Wäga huwitaw oleks siinjuures teada, kas nende likwideeritud ja osalt pikaajalist tiisikust põdewate aktsiaseltside direktorite, juhatus ja nõukogu liigete hulgas ei leidu sarnaseid härrasid, kes Harju panga juhatuses wõi nõukogus tegutsenud. Kui see nii on, siis ei peaks see ise-

äralist põhjust andma usalduse suurendamisele selle panga vastu.

Krediitseadus keelab küll juhatuse liigetel, direktoritel ja ametnikkudel krediiti pangas tarvitada ükskõik mis näol. Kuid teisiti on võimatu seletada asjaolu, mispärast Harju pank sarnast erilist heldust ja wastutulelikkust kõigi pankrotti jäänud ettevõtete vastu üles näidanud.

Nähtawasti on nende ettevõtete seljaga üks ja sama kildkond, wõi vähemalt aktsionärid on üksteisega lähedas ühenduses, sest on teada, kui raske oli pankadest raha saada ka soliid kindlustuste vastu. Siin on nähtawasti nende laenude andmisel hoopis teiste põhimõtete järele käidud, kui seda harilikult pankade juures silmas peetakse, iseäranis kui arwesse wõtta, et jutt on sellest, et terve põhikapitaal 50 miljonit tuleb maha kirjutada kahjude katteks, kuna põhikirja järele juba $\frac{1}{4}$ kapitaali kaotamisel waja on pank likwideerida.

Wiimastena ettetoodud põhjused, et kassahoidja poolt on raha läbi löödud ja on ilma reserwideta töötatud, ei paista ka olewat iseäranis kaaluwad. Nähtawasti mõjus selle kassahoidja peale õhkkond ja seltskond, milles tal tuli wiibida. Et see paar miljonit panka oleks wõinud kukutada, on naeruwääriline seletus. Temal tuleb nii nagu kõigil wõrdlemisi wäiksematel warastel, kui mitte wõllas kõlkuda, siis vähemalt türmis istuda, kuna härrad, kes kümned ja sajad miljonid rahwa warandust kõrwale toimetanud, waewalt küll oma teenitud palga selle eest kätte saawad.

Ilma reserwideta töötamine on täiesti seadusewastane. 10% kohustuste summast peab alati kassas olema; seda nõuab krediitseaduse § 20. ja selle täitmise järele peab walwama rahaministeerium. Selleks saadetakse temale igakuulised balansid.

Nähtawasti ei ole aga seda nõudmist täidetud, samuti kui kõiki teisi seaduse ja põhikirja nõudmisi, mida panga juhatus arwatawasti selleks arwas olewat, et neid rikkuda.

Wiimane äriseis, mis mul kättesaadaw — „Eesti Statistika“ juulikuu number 1924. a. — 1. maiks 1924. a. näitab weel kassa ja jookswate arwete seisu 18.478.000, samal ajal aga ulatasid kohustused — hoiumad, wõlad, korrespondendid ja garantiid — 369.074.000 marga peale. Ka siis oli kassas pool vähem kui

õigus. Wahepeal on aga wõlad nähtawasti tuntawalt kaswanud ja kassa kahtunud, nii et sealt paar miljonit wälja wõttes juba näpud põhja puutusid.

Panga wõlad on enam kui 5 korda suuremad, kui ta põhi- ja tagawarakapitaalid; üksikutele äridele laenatud summad ulatawad nähtawasti üle lubatud normi — $\frac{1}{10}$ põhikapitaalist, — sest wastasel korral ei oleks mõne äri pankrotti jäämine weel panka uperkuuti wõinud wiia.

Kõige selle tagajärjel, nende seaduserikkumiste ja kuritarwituste ning rahaministeeriumi hooletu järelwalwe tõttu, on inimesed, kes oma raha panka usaldanud, sunnitud osalt oma warandusest ilma jääma, sest sellest, millest küll ajalehed on kirjutanud, et Eesti pank oma arwel neid summasisid wälja maksta wõiks, arwan juttu ei saa olla. On kõigutatud usaldus meie pankade vastu nii sise- kui ka wäljamaal, sest Harju pank oli suurem oma wendade seas. Kui juba temaga lood halwad, siis mõjub see kahtlemata ka usalduse peale teiste vähemate rahaasutuste vastu. Üldse toodi Eestis wäga wähe raha rahwa poolt pankadesse hoiule, seda hoiti kodus, ja igakord mitte wäga soowitawate abinõudega. Wiimisel ajal oli siiski märgata, et pikapeale wähenema hakkas see umbusaldus pankade vastu, mis tekkinud oli Wene hoiumassadesse antud summade kaotsimineku tõttu. Ma kordan, et juhtumine, mida härrad Harju panga direktorid on lasknud sündida, mõjub hoiumadade panka toomise peale halwawalt ja lähemal ajal wõib märgata hoiumadade alal ennem tagasimineku kui suurenemist. Mida see aga meie rahwamajandusele tähendab, see peaks ilma pikema jututa selge olema.

Kuid nüüd peame tulema loo huwitawama osa juurde. Eesti pank on Harju panga suurem wõlausaldaja. Eesti rahwa raha on Harju panka „protsentide“ peale pandud 150—200 miljonit. Ei wõi seega mitte öelda, et Eesti rahwas waene oleks, sest kui Eesti pangal jätkub raha 100-miljonite wäljalaenamiseks teistele pankadele, siis peaks see tõendama ta rikkust. Näib siiski, et Eesti pangal on see kindel arwamine olnud, et kõige kindlamaks kohaks rahwa raha mahutamiseks on nähtawasti siiski Harju pank, sest teised pangad on wõrdlemisi palju vähem saanud.

Millest siis sarnane suur usalduse põhjus selle panga vastu, mis esimesena korstnasse lendas?

Kui sajamiljonitega ühte panka finantseeritakse, temale võrdlemisi odawat laenu muretsetakse, siis peab siin juba kindlat majanduspoliitilist kava oletama, selget sihti, missugust majanduselu haru taheti selleläbi eriti soodustada. Wahe-märkusena pean tähendama, et meil seniajari veel maapanka ellu kutsutud pole ja nüüd alles jutud liikumas, et seda katsetakse asutama hakata ja riigi poolt 100 miljonit ning asunikude poolt teist niipalju, nii et kokku 200 miljonit kapi-taali sinna paigutada. Harju pangale antud summa oleks seega jätkunud maapanga ellukutumiseks. Nähtawasti aga peeti Harju panga ülesandeid rahwama-janduse korraldamise alal tähtsamaks kui maapanga asutamist. Huwitaw on muidugi härra rahaministri seletust ära kuulata nende majanduspoliitiliste sihtide kohta, kuid veel huwitawam on siiski ära kuulata, missugused olid kindlustused, mida Harju pank andis Eesti pangale nende laenude vastu ja kuiwõrd kindel on summade tagasisaamine.

Harju panga asutajate nimed on küll suured ja kaaluwad palju. Esimesel kohal näeme härra Konstantin Päts'i asutajate hulgas, temale järgnewad August Peet, Madis Jaakson, Konstantin Konik ja lõpuks Georg Westel, põllumeestekogude kauaaegne rahaminister ja Eesti rahan-duspoliitika juht. (A. Tupits, põl.: Westel oli Eesti wabariigi minister.) Mis härra Tupits'al seal südame peal põleb? Noh, härra Westel oli põllumeestekogude poolt sinna saadedud ja kuipalju ta Eesti riigile selle poliitika kasu on toonud, selle juures lubage mul kahelda. Riik oleks peaaegu uperkuuti läinud, kui parajal ajal poleks wahele tulnud.

Nõukogus figureeriwad: J. Laidoner, A. Janson, J. Rumberg, W. Pinkowsky. Juhatuses hiilgawad sarnased tähed, nagu M. Jaakson, S. Linkquist, R. Maurits jne.

Nähtawasti on nende härrade tege-wus, mis ühel ajal end awaldas wäga mitmesugustel aladel, niihästi wabariigi walitsemises, kui ka aktsiaseltside ja pankade asutamises, eriti Wene-Balti tehase loos, mis praegugi alles lahenda-misel, nähtawasti on see mitmekülgne tegewus nende vastu sarnast usaldust äratanud, et paarisaja miljoni rahwa ra-

haga seda osa nende äriettewõtetes toetati, mis „Harju panga“ nime all tegutses. Kuid samuti kui Konstantin Päts'i ja Georg Westel'i walitsus Eesti riigi majanduslikult pankroti äärele wiis, samuti on ka Harju pank, kus õigel ajal asjale piiri ei pandud, näidanud, et sarnaseid mehi ja sarnaseid nimesid mitte igakord usaldada ei wõi, waid et tagatiseks peab ka midagi muud olema.

Samal ajal, kus rahwas ägab wälja-kannatamata raske maksukoorma all, kus töölisel kannatawad tööpuudust, kus alatoitlus rahwast häwitab, antakse sada-sid miljonid pankadele, kuna sagedasti mõne miljoni pärast kõige hädatarwiliku-mateks wäljaminekuteks lahinguid tuleb pidada. Aga need sajad miljonid on osa sellest, mis saadud rahwalt maksude näol, mis saadud rahapressi abil toime-pandud rahawäärtuse langetamise läbi, mis saadud riigi põhikapitaali, kullataga-wara mahamüümise teel. Rahwas nõuab aru nende summade üle, sest need on tema waewa ja higiga kokku korjatud. Siin on tingimata waja rahwaesitusele täielik selgus ja seletus nende asjaolude kohta. Kui seda aga mitte ei taheta teha, siis tunnistab see seda, et on asju, mida tahetakse warjata rahwaesituse eest, mis aga riigile kalliks wõiksid minna. Teen ettepaneku käesolew arupärimine vastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hää-letatakse.) Arupärimise ettepanekut on toetanud 30 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu wõetud.

Rahaminister **L. Sepp:** Wäga austatud Riigikogu liikmed! Majandus-liku tagasikiskumise aegade, halwa majandusliku konjunktuuri juures on sagedasti nähtus, et pangad raskustesse satu-wad. Nii sattus Daanis suurem „Lands-mansbank“ raskustesse ja ta saneerimi-seks olid sunnitud teised pangad wahele astuma ja seda panka administratsiooni alla wõtma. Norras samal ajal, umbes läinud aasta jooksul, sattusid 14—15 panka raskustesse ja nad on administratsiooni alla wõetud. See nähtus on kahjuks ot-saga ka meie juurde jõudnud ja see on seletataw sellega, et meie praegu elame majanduslikult tagasikiskumise aega üle, kus meie arweid peame tegema illusioo-nidega, mis meil majandusliku tõusu ajal kõigil olid ja millest tekkisid raskused, suuremad wõi vähemad, selle järele kui

optimistlikult keegi oma asju oli ette wõtnud, selle järele kuidas keegi oli kaasa kiskuda lasknud ennast üldisest meeleolust ja illusioonidest. Ja kahjuks on üheks optimistlikumaks pangaks meil Harju pank olnud. Et tal raskused olid, see oli wist mõni aeg teada. Esimesed raskused tekkisid temal ühe ettewõttega, mis asutati laewade ehitamiseks. Omal ajal, kui prahihinnad kallid olid, siis oli laewade ehitamine kasulik äri, ja otsustati meie meremehe oskust, wõi ehitusmeistri oskust laewade ehitamisel mehaneerida, odawamaks teha ja selleks ajakohane tehas sisse seada. Kuid pärast sõjaaega langesid prahihinnad ja sõjaajal ülepeakaela kiiresti ja halwasti ehitud laewad sattusid alla omahinna müügile. (W. L i n n a m ä g i, krst.: L a e w a m e t s m ü ü d i m a h a w ä l j a m a a l e!) Laewametsa nime all otsisid kahjuks paljud puid ja need puud seisawad praegugi mererannal ja tulewad wist küttepuidudeks saagida. Kuid tegelikult tuli wälja, et meie puulaewad läksid maksma wististi umbes kaks korda nii palju, kui wastawa mahutawusega raudlaewad, ja sellest tuli, et pooleli ehitatud laewadega ei teatud mis peale hakata, mis odawam oleks, kas neid küttepuidudeks saagida wõi walmis ehitada. Sellega ühenduses tulid suured kahjud ka sellele ettewõttele a/s. „Lennukile.“

Teine meie suur wäljawaade ja seisukoht oli, et meie oma geograafilist seisukorda saame suurepäraliselt ära kasutada ja Wenemaa kaubanduse pealt suuri summasid teenida. Peab ütleva, et mõned ärid alguses wõrdlemisi hästi läksid ja see meelitas ligi. Ka sellel alal oli pangal kliente olnud, kes aga pärast, kui Wenemaal kaubanduse tagasitõmbamise aeg oli, — kuidas need asjad seal aeti, seda mina ei tea, kuid üldse oli see segane wärk ja mina ei wõi sellest selget pilti saada, — siis oli tagajärg see, et ka need suured lootused kasudest kaubandusest Wenemaaga ainult suuri kahjusid tõid. See oli teine raskus Harju pangale. Need raskused ei olnud teada, kuid nendest oleks suudetud üle saada, kui ettewaatlikult ja järjekindlalt ettewõetud asju oleks edasi aetud. Eesti panga poolt püüti juba seekord mõju awaldada, et edaspidine asjaajamine ettewaatlikum peaks olema, ja peab ütleva, et otsekoheses laenuandmises wiimastel aastatel suurt optimismi üles ei ole näidatud, kuid on ehk wast ettewaatamata oldud üksikute kombinatsioonidega. Tähendatud pangal tek-

kisid raskused ka sellega, et ühenduses selle kuulsa wõikuninga Schulze'ga wõrdlemise kohustusi ei olnud Rootsi äri wõetud, tekkis protsess, mis alguses paisis päris tõenäolisena. Pank oli tegelikult juba siis maksujõuetuse äärel, kuna siiski protsessi wäljawaated wõrdlemisi rahuldawad olid, astusid üksikud jõukamad pangaaktsionärid isiklikult kokku, astusid panga eest wälja ja palusid wiimast korda panka wälja aidata, kuna nad lootisid, et see nähtus ajutine on ja protsess summa sisse toob, millega kõik kahjud kantakse ja millega pank ennast saneerib, ilma et oleks tarwis likwidatsiooni peale üle minna, mis riigi- ja rahwamajandusele raskeid löökisid annab. Sellele soowile tuldi wastu ja päästeti Harju pank ära ning selle otsekohene tagajärg oli see, et Harju panga wõlg suureks kaswas. Kuid asjad ei paranenud esialgu. Tekkis uuesti küsimus, kas ei tuleks likwideerimisele asuda. Kuid siis tuli Harju pangale juurde üks rahameeste ringkond, kes teatawaid lootusi andis, et panka wõimalik on saneerida ja kokkuwarisemise eest hoida. Need rahamehed omandasid suurema osa aktsiaid. See oli üks Ameerika selts, kellel Wenemaa kontsessioonid olid. Omandades suurema hulga aktsiaid, kat- sid nad osa panga wõlgadest. Edaspidine kokkulepe aga oli, et need aktsionärid 1. maiks weel suurema summa, umbes 50.000 naelsterlingi panka sisse toowad ja wõlad maha maksawad. Sel juhtumisel, kui nad selle suure summa sisse maksasid, oli neil kindel kokkulepe Eesti pangaga olemas. Tähtpäew, mil raha pidi sisse maksetama, oli 1. mail, kuid aprilli wiimastel päewadel oli ühel raha hoivulepanijal suuremaid summasid tarwis, ta wõttis nad wälja, kuid nende summade kattedeks ei olnud pangal wastawaid summasid kassas. Umbes nädal enne ametlikku kohtuotsust teatati mulle esimest korda, kui rahaministrile, ametlikult, uuestitekinud raskustest. Selle tagajärjel rääkisin mina Eesti pangaga läbi ja Eesti pank korraldas rewideerimise, millest ka riigikassa esitajad osa wõtsid. See oli esimene ametlik rewideerimine, kuna aga enne Eesti pank asja kursis oli. Selle rewideerimise tagajärge suudeti waewalt ette kanda, ja enam-wähem kindlaks teha kahjud, kui samal päewal panga käest teade jõudis, et ühenduses tekkinud ärewusega ja raskustega, raha nõudmine suureks on läinud ja nad ei suutwat wastu panna ja sunnitud on uksi sulguma. Et

ärewuse ja likwidatsiooni juures, mida ette näha oli, just wäiksemate kreditoride huwisid kaitsta, et lähedal olewad likwideerijad mitte ainult oma summasid ei päästaks, esinesin mina krediitseaduse põhjal kohtu ees palwega, et pank hooldamise alla wõetakse. Nii on üldiselt selle panga käik.

Mis puutub Eesti panka ja ta wahekorrasse, siis arwan mina, et siin ei ole koht, kus saaks wekslid hinnata. Need on panganoukogu liigetele kus ühtlasi ka Riigikogu liikmed on, niisama ka Riigikogu komisjonidele teises kohas awatud. Kuid peab tähendama, et Harju panga kreditoridest Eesti pank kõige paremas järjekorras on, sest kõigeparem osa aktiivast on sinna paigutatud. Kas Eesti pangal kahju olema saab, seda on raske ette öelda, kuid teistel kreditoridel, kellel otsekohe käsipanti ei ole, saab wististi kahjusid olema. Hindamise järele on kahjud wististi 10% ümber bilansiga wõrreldes, panga kahju. Praegu on see nii, kuid tulewikus wõib kahjusumma edasi-tagasi kõikuda, praegu on ju raske kindlasti ette öelda. Need on esialgsed andmed ja hooldajad ei ole suutnud täielikku ülewaadet panga seisukorra üle saada. Rewisjoni komisjoni poolt ei ole minule midagi erilist senni ametlikult ette kantud, mis mulle põhjust annaks Harju panga sisemise tegewuse hindamiseks wastawate paragrahwide järele. Kuid praegu, kus wanutatud hooldajad kohtu poolt nimetatud, on nende kohus selle järele walwata ja nende tegewuse järele walwawad jällegi kohtuasutused.

Mis puutub üldse rahaministeeriumi seisukohta erapankade suhtes, siis peab ütleva, et Wene ajast pärit krediitseadused õige wäikseid wõimupiirisid rahaministeeriumile ette on näinud. Wene ajal olid selleks kindlad motiivid, arwates, et kui rahaministeeriumil suured wõimupiid on, siis ta peale ka suured wastutused langewad eraasutuste tegewuse pärast. Sellepärast nähti ette, et rahaministeerium ei tohtinud sinna wahele astuda enne kui esimene raskus tuleb, näiteks kui üksainus tshekk wälja ei makseta jne., siis on krediitseaduse järgi rahaministril õigus wahele segada, siis saab ta otsekohest likwidatsiooni nõuda. (W a h e l h ü ü e A. J õ e ä ä r'i, sd. poolt.) Krediitkantselai oli niisugune asutus, millel otsekohest seadust ei ole. Ta wõttis küll äriseisusid wastu ja saatis ka oma soowiawaldusi laiali, millel aga kohustawat mõju ei

olnud. Panka rewideerima ametlikult wõis rahaminister saata siis, kui kellegi poolt kaebtusi oli, kui näiteks aktsionärid kaebasid. Kui aga esimene niisugune raskus ette tuli, siis wõis rahaminister otsekohe likwidatsiooni nõuda. Nende seaduste täiendamiseks olen mina kiires korras püüdnud samme astuda. Olen korjanud Daani, Saksa ja weel täna sain Tshehoslowaakia wastawad määrused, kuidas seal rahaministeeriumi poolt erapankade järele kontrolli teostatud. Nende seaduste alusel tahan kõige lähemal ajal wastawa seaduseelnõu kokku seada. Peale selle tahan ette näha wõimaluse, nagu on Daanis ja Norras, et rahaministril juba warem, kui weel maksujõuetuse tundemärkisid ei ole, küll aga asjaajamises korratusi märgata on, oleks õigus panka awaliku administratsiooni sisseseadmist nõuda.

Need on kaks kawatsust, mis ma kõige lähemal ajal esitan.

Mis aga puutub käesolewasse asjasse, siis mina isiklikult seda asjakäiku suurt muuta ei saa. Ainukene asi, mis ma hooldajate nimetamisega läbi wiia olen saanud, on see, et likwidatsioon erapooletult läbi wiidaks ja et tähele pandaks ka nende huwid, kellel seal õige wäiksed summad ja kellel mingisugust ühendust ega sidet pangaga ei ole.

J u h a t a j a **J. Tõnisson**: Arupärimise esitajatel on õigus teatada, kas nad wastusega rahuldatud on wõi mitte.

A. Jõeäär (sd.): Arupärijate nimel teatan, et wastus rahuldaw ei ole ja palun läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimiskoosolekul.

J u h a t a j a **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. (H ü ü d e d : L õ p e t a d a !)

Faktiliseks märkuseks on sõna kaubandus-tööstusministri abil härra Hurt'il.

K a u b a n d u s - t ö ö s t u s m i n i s t r i a b i **M. Hurt**: Eesti-Läti tolli ühtlustamise komisjoni moodustamisel oli minu teades Wabariigi Walitsusel soow, et komisjoni ja Riigikogu wahel oleks wõimalikult lähem kontakt loodud. Arwesse wõttes, et komisjonil tuli üliraske tehniline töö teha, nimelt täiesti uus tollitariif wälja töötada, pidi komisjoni koosseis moodustatama isikutest, kellel kogemused ja teadmised kaubanduse ja tööstuse alal. Sellega ühenduses tuli määrata

üks töösturite ja üks kaupmeeskonna esitaja, wabad 4 kohta soowis walitsus täita isikutega, kes tihemas ühenduses tähtsamate Riigikogu rühmade taga seiswate erakondadega Riigikogus, wõimaluse korral Riigikogu liikmed oleksid.

Wälja minnes tähendatud soowist astus tollaegne kaubandus-tööstusminister härra Rostfeld ühendusse härra Kukk'ega, kui tööerakondlasega, härra Päts'iga, kui põllumeeste rühma esitajaga ja minu kaudu härra Tõnisson'iga, kui rahwaerakonna liideriga informatsiooni saamiseks, keda nad wõiksid nimetada ja soowitada, kui asjatundjaid ja ühtlasi erakonnale lähedalseiswaid isikuid. Härra Tõnisson'iga, kordan, rääkisin mina telefoni teel, kuid, toonitan, mitte kui Riigikogu esimehega, waid kui rahwaerakondlasega ja muuseas nimetas härra Tõnisson ka härra Schi-

pai'd, kui isikut, kes kauemat aega kaubanduse alal töötanud ja selle tõttu eelseiswate tööde juures kasulik wõiks olla.

Mis selle kohta käib, et Läti komisjoni koosseisu moodustawad erandita saeima liikmed, siis juhin tähelpanu selle peale, et Lätis uus tariif juba wälja töötatud ja koguni juba saeimas 2. lugemisel wastu wõetud oli, tähendab tehniline töö, millest ülewal jutt, oli tehtud ja selle tõttu langes ka wajadus komisjoni koosseisu eriteadlasi nimetada. (H ü ü d e d: L õ p e t a d a!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.